دەرمانخانەی فەلسەفە .. بەشی 20.. ئازاد حەمە

بەشی 20

فەلسەفە دەرمانی دەردە
مارکەس ئۆرێلیەس Marcus Aurelius

ئاماژە: بینینی فەلسەفە وەك دەرمان بەرەو ئەو بەشە لە توێژینەوە فەلسەفییەکانمان دەبات کە ویستی فەلسەفە ویستە بۆ چارەسەر(Therapy و Treatment). گەر فەلسەفە ئەم کارە بکات شوێن بە دەروونناسی لەقدەکات. باشە فەلسەفە دەکارێت شوێن بە دەروونناسی لەقبکات؟ مەگەر فەلسەفە لە ساتەوەختی پەتای کۆرۆنادا پتر لە دەروونناسی بەسەر ژیانی تاکەکانەوە کاریگەر نەبوو؟ بۆئەوەی وەڵامی ئەم جۆرە پرسیارانە بدەینەوە قسە لە فەلسەفە دەکەین وەك دەرمان، ئەوەش لە فەلسەفەکردنەوە بەرەو چارەسەرسازیمان دەبات. وەکیتر، ڕوانینی ئەم بەشە لە هەناوی ئەو تەماشاکردنانەشەوە چڕدەکات کە پێیوایە شێوەی بیرکردنەوەی مرۆڤ گرنگیی خۆی هەیە. واتە چۆن ئێمە ئەم جیهانە دەبینین و تەماشاکردنمان بۆ شتەکانی ناو ئەم جیهانە بە چ جۆرێکە، بینینی شتەکان و دواتر لێکدانەوەی ئێمە پاش ئەم بینینە جێی سەرنجی فەلسەفەیە. بینینی جیهان وەك شتێك لە هەڵە پەیوەندی تەنیا بەو هەڵەیەوە نییە لە جیهاندا هەیە، بەو بیرکردنەوەشەوە هەیە کە هەڵەکە دەبینێت. جەختدەکەینەوە فەلسەفە لە کۆنەوە تا ئێستا مێتۆدی جیاجیای بە مامەڵە لەتەك بیرکردنەوە پێشنیارکردووە، ئەو جیاوازییەش لە مێتۆدەکان هەندەی لە پێگەی فەلسەفەیان لە دۆزینەوەی شێوازی نوێ لە تەفکرین بەهێزکردووە هەندێ مرۆڤیان کۆیلەی فەلسەفە نەکردووە. لە مامەڵەکردن لەتەك فەلسەفە دیدمان بۆ خۆمان، بینینمان بۆ جیهان، بۆ دەوروبەر وەك خۆی نامێنێت. بۆیە فەلسەفە پێماندەڵێت، هەریەك لە ئێمەی مرۆڤ شێوازی بیرکردنەوەی خۆی هەیە، هەر لەوەشەوە بیروبۆچوون و تێڕامانە فەلسەفییەکان لێکدی جیادەبنەوە. چۆن سەیری ژیان دەکەین، چۆن ئەو ژیانە دەبینین کە تیایدەژین،دواتر چۆن ژیانەکە لەسەر بناغەی بینین و بیرکردنەوەکانمان دەگوزەرێنین بۆ فەلسەفەکردن مانادارن و لە ئاکامی گشت ئەمانەشەوە تێگەیشتن دروستدەبن، لەوێندەرەوە مەیلی فەلسەفە بۆ فەلسەفەکردن چڕدەکات. کاتێك ئێش و خەم دەستپێدەکات

گەڕان بەدوای دەرمان وەك چارەسەر شوێن بە خۆی دەگرێت. ئەو دەمەی هەستەكان ماندوو دەبن و بێزاری و بێ هیوای باڵ بەسەر بوونی مرۆڤ دا دەكێشن چارەسەر دەبێتە پرسیار و هەر ئەو دەمە گەڕان دەستپێدەكات. گەڕان هەوێنی چارەسەرە و لە پێویستی بە بنبڕكردنی ئێش و خەمەوە هەڵدەقوڵێت. گەمی ئێش و خەم سەرتاپا برینە و لە چاوەڕوانی دەرماندایە. دەرمان وەك فەلسەفە دیرۆكی خۆی هەیە. مرۆڤایەتی ڕاستەوخۆ بەم جۆرە دەرمانە ئاشنا نەبووە و كاتێكی زۆریشی خایاندووە تا فەلسەفە توانیویەتی ئەم ڕۆڵە ببینێت. بەشێك لەو ڕۆڵەی فەلسەفە وەك دەرمان دەیبینێت ئەوەیە، فەلسەفە وادەكات خۆت ڕۆڵەی چارەسەرسازیەكە ببینیت، خۆت كار لەسەر خۆت بكەیت. بەشێك بەمە دەڵێین فەلسەفە وەك دەرمان. دەرمان لێرە خودی چارەسەرەكەیە. ئەو چارەسەرەی كاری سەرەكی دەرمانەكەی لێپێكدێت كاكڵی فەلسەفەكەش دەسازێنێت. كەچی بەشێكی تر پێیوایە هەندێك لە چارەسەرە ڕەفتارییەكانمان یان ئامرازە پراكتیكییەكانمان سەرچاوە لە فەلسەفەوە دەگرن. لێرە فەلسەفە وەك چارەسەر تەماشادەكرێت. لە بەرئەوەی چارەسەرە دەرمانیشە.

بەمجۆرە، لەم بەشە نووسینە، وشەی چارەسەر بەهەردوو ماناكەی Treatment و Therapy بەكاردەبەین و بایەخیش بەو تێهزرینانە دەدەین فەلسەفە وەك دەرمان دەخەنەڕوو، دەرمانێك كە ئیشی فەلسەفە دەكاتە كردەیەك لە چارەسەرسازی. بەئەوەی فەلسەفە ئەمە بكات پێویستمان بە دروستكردنی هەڵاوگێڕانی چۆنایەتی دەبێت لە تەماشاكردنمان بۆ دەرمان. ژەهر لەو شوێنەی بەكاربردنەكەی پێویستە دەرمانە. باشە مێژووی پزیشكی لەم بارەیەوە چیمانپێدەڵێت؟ مێژووی پزیشكی بریتییە لە مێژووی دۆزینەوەی چارەسەر، چارەسەر بە ڕووەك و گژوگیا، تادەگاتە نەشتەرگەرییە سەرەتاییەكان لە شارستانییە دێرینەكان(میسری كۆن، بابلییەكان، هیندی، چینی، یۆنانی، رۆمانی). ئەم مێژووە كە تەندروستی جەستەیی و عەقڵی مرۆڤەكان لەخۆدەگرێت لە قۆناغی پێش توێكاری جەستە و چارەسەركردنی برین و ناساغی بە ئەفسانە و جادووەوە دەستپێدەكات بەرەو تێڕامان و فێرگە فەلسەفییەكانی شارستانییە كۆنەكان ملدەنێت تادەگاتە چارەسەری پزیشكی لە چاخی زانیاری. لە سەردەمی نوێشدا ئارتۆ Artaud زەبری وەك دەرمان لە كارە شانۆییەكانیدا بەكاربردووە. بەشێك خوێندنەوەی نووسینەكانی شۆپێنهاوەر Schopenhauer دەكەنە دەرمانی ڕۆح و بەشێكەی تر نیچە. هەرچی سێنێكاSeneca، ئێپیكتێتۆسEpictetus، ئۆرێلیۆسAurelius و فەیلەسوفە ڕواقییەكانی Stoicism تری شارستانی رۆمانییە گرنگییەكی زۆریان بە بەختەوەری و بە خاوێنڕاگرتنی رۆح داوە. ئێستاش بیرمەندەگەلێكی وەك فێری Ferry ، كۆنت-سپۆنڤیل -Comte

Sponville و ئۆنفرێ Onfray لە فەرەنسا هەڵگری فێربوونە فەلسەفییەکانی ئێپیکۆر و ڕواقییەکانن و فەلسەفە بەرەو جۆرە تەراپیێك Therapyدەبەن کە وردە وردە خۆی لە تێڕامانەکی عەقڵی-و تیۆری پووخت بەدووردەگرێت. ئەمەش هەنگاوێ بەرەو چارەسەرسازییە بە فەلسەفە. هەنگاوی یەکەمی ئەو چارەسەرسازییە لەوەوە دەستپێدەکات کە فەلسەفە لەناوەوەی مرۆڤ کاری خۆی دەستپێدەکات و دواتر والە مرۆڤ دەکات خۆی بێت. ئەمەش دەستپێکی فەلسەفەیە کە هەر لە سەرەتاوە کاری لەسەر خۆبوونی مرۆڤ کردووە. ئەمە ئەوە دەگەیەنێت، فەلسەفە بەجۆرێك ئیش لەسەر مرۆڤ دەکات کە خودی خۆی بیت، خۆی نەك ئەویتر. ئەمەش لەسەر ئەو بنەمایەی گەر مرۆڤ ئاگای لە خودی خۆی نەبێت بەدڵنیاییەوە ئەویتر ئاگای لێدەبێت، کەواتە تۆ ئیتر خۆت نیت و ئەویتریت. خۆبوونت مانای بە بوونت هەیە. بوونت واتە خۆت. بوونی تۆ بوونی خۆتە نەک ئەویتر، کە خۆت بیت کەوابێت تۆ خۆتت هەیە، خاوەنی خۆتیت. خۆتت نەبوو بە بێگومان ئەویترێك دەبێتە خاوەنت. کێشەکە چییە کە خاوەنی خۆمان نەبین و ئەویتر خاوەنداریمان بکات؟ کێشەکە لەوەدایە کە هەبوون بەرە هەڵوەشانەوە دەکەوێت.
مایەوە ئەوەش بوترێت کە، ساتەوەختی کۆرۆناڤایرۆس ڕەوتی دەمەتەقە، شیکارییە، فەلسەفییەکانی گۆڕی و جارێکی دی فەلسەفەی کردەوە بە پردی نێوان زانستە ئەزموونییەکان و زانستە مرۆییەکان. لە سەدەکانی پێش زایینیشەوە، لە دەمی سوکرات و گالێنۆس Galenosەوە، کە پزیشکە هەرە دیارەکەی شارستانی یۆنانییە، تادەگاتە مۆنتاین و هێنووکە (میشێل ئۆنفرێ بەنموونە) فەلسەفە مشقکردنە لەسەر ڕۆح و دروستکردنی دەگیری بە مرۆڤ، چێینی سترانی مەرگ و تامکردنی ژیان، بەشیفابوونیشە لە ژیان گەر ژیان لەخودیخۆیدا درم بێت.

ئاسکلێپیۆس: خواوەندی شیفا

گەر یۆنانی کۆن بە نموونە وەربگرین دەبینین زۆربەی خواوەند و ئەفسانەکان کاری چارەسەرسازی و دەرمانسازی و شیفابوونیان بینیوە. ئاسکلێپیۆسAsclepius یەکێکە لە فیگەرە دیارەکانی ناو ئەفسانەی یۆنانی کۆن و خواوەندی پزیشکی و شیفا بووە و ئەمەشی لە باوکیەوە ،لە خواوەندی ئاپۆلۆن Apolloەوە وەرگرتووە کە خواوەندی خۆر، موزیك، هونەر و شیفابوون بووە. ئێپیۆن Epione ژنی ئاسکلێپیۆس بووە کە خواوەندی ئارامکردنەوە بووە. لە ئێستاشا کە دەچینە هەچ دەرمانخانەیەك گۆچانەکەی ئاسکلێپیۆس دەبینین کە بە مارەکەوە لکاوە و بووە بە هێمای پزیشکی. ئەم خواوەندە چوار کچی

هەبووە: هیجەیا Hygeia (خواوەندی پاك و خاوێنی و تەندروستی بووە)، ئاساسۆ Aceso (خواوەندی چارەسەرکردنی نەخۆشی و شیفابوونبووە لە برین)، ئایاسۆ Iaso (خواوەندی چارەسەر بووە)، ئاگلایا Aglaea (خواوەندی تەندروستی باش بووە)، پاناسیا Panacea (خواوەندی دەرمان و چارەسەر بووە). لە سەردەمی ئاسکلێپیۆس دا خەڵکی ناساغ بەژانە سەردانی پەرستگای ئێپیدۆرۆسیان Epidaurus کردووە تا لە ناساغی و برینەکانیان بەشیفابن. دووان (Machaon و Podalirius)لە کوڕەکانی ئاسکلێپیۆس لە داستانە شیعری یلیادە Iliáda ی هۆمێرۆس Hómēros ناویان وەك برینپێچ هاتووە. بەپێی گێڕانەوەکانی هۆمێرۆس ئەم کوڕانەی ئاسکلێپیۆس چارەسەری بریندارەکانی جەنگی ترۆیا Troyیان کردووە. ئەمە زۆر بە کورتی هەقایەتی خواوەندی شیفای یۆنانی کۆنە کە پاش یۆنان و لە شارستانی ڕۆمانی بەردەوامی خۆی هەبووە و پێش یۆنانیش شیفابوون ئیشی خواوەند و داناکان بووە.

فارماکۆن

بۆئەوەی ڕیشەی وشەی دەرمانخانە pharmacyدیاریبکەین پێویستە بە وشەی فارماکیە Pharmakia ئاشنابین کە لە زمانی یۆنانی φαρμακεία بە واتای ژەهراویکردن، جادووگەرایی دێت. فارماکیە دەرمانە. دەرمان لەناو پرۆسەی بەکاربردنی ئەم وشەیە ئامادەبوونی خۆی هەیە. وشەی فارماکیە لە فارماکۆن Pharmakon ەوە سەرچاوەدەگرێت. فارماکۆن φάρμακον یش لە یۆنانیدا بە مانای ژەهر، جادوو، تەلیسم، ئەفسوس، دەرمان دێت. هەموو ئەمانە پێماندەڵێن فارماکۆن لەیەك کاتدا بە واتای دەرمان و چارەسەریش دێت. هەربۆیشە فارماکیە بە واتای تێراپیا Therapeia (چارەسەر) دێت. ژەهر بەنموونە دەرمانە و چارەسەریشە.وەکیتر ژەهر بکوژە، لە هەلومەرجی بەکاربردنی چارەسەرسازیشی تێدایە. ئەو شتەی ژەهراویدەبێت لەناودەچێت، دەمرێت، جا ئەوە ڕووەك بێت یان ئاژەڵ و مرۆڤ. تەنانەت ئەو گیراوەیەی سوکرات خواردیەوە بەیاری دادگا بوو کە لە جۆرە ڕووەکێك hemlock ی ژەهراوی پێکهاتبوو. بەپێی تێگەیشتنی نیچە ئەو کاتەی سوکرات گیراوەکە دەخواتەوە نیازمەندە بەوە خۆی لە ژیان شیفابکات. ژیان لەو حاڵەتە ناساغیە و ژەهر چارەسەرە. خودی دەریداش لە نوسینی" دەرمانخانەی ئەفلاتون"دا وشەی فارماکۆن لە سێ لایەندا قەتیسدەکات: دروگ Drogue (دەرمان یان عەقار) و مێدیسن Médecine (پزیشکی) و ڕێمید Remède(چارەسەر).

کۆیلەبوونی فەلسەفە چارەسەر نییە

فەلسەفە لە دەمی یۆنانەوە تا ئێستا لە گەڕان بەدوای مانای ژیان لە هەڵبەز و دابەزدایە. هەردەم فەلسەفە ویستویەتی خەمڕەوێنمان بێت، ئاستێك بە گورزی زەمانە دانێت، پێی بەو ئێستایەمان بەرێت هەنووکەمانە و بەوچانیش لەسەر بەرهەمهێنانی هزر، هزرێکی پێویست بە مرۆڤایەتی، ڕامانبهێنێت. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی تر بینینی فەلسەفە وەك فەیلەسوف جیایە لە بینینی فەلسەفە وەك هەواداری فەلسەفە. هەوادارانی فەلسەفە جۆراوجۆرن. هەن وەك کەیلە مامەڵە لەتەك فەلسەفە دەکەن. بوونە کەیلەی فەلسەفە بە زیانی فەلسەفە دەگەڕێتەوە. کەیلە وابەستە و بەدەنگ و ژێردەستەیە. لەم حاڵەتە فەلسەفە بە پێی پێویست سودی نابێت و کاریگەریش ناخاتەوە. فەلسەفە لەنــاو دەمەتەقە و ڕووبەڕووبوونەوەکــان نەشونمادەکــات. کەواتە ئەوانەی ڕەخنەی فەلســەفە دەکەن یــان فەلســەفە بە هەڵوەشــانەوەی بەچــــوون و تێگەیشتنەکــــان دەخەنەگەڕ ئەو بەشەن لە هەواداران و خوێنەرانی فەلسەفە کە بەرهەمهێنەری فەلسەفەن. هەشن تەنیا فەلسەفە لە پرسیارسازی و گومانکردن پووختدەکەنەوە و کاری فەلسەفەش لە وتن لەسەر ئەویتر بریتیدەکەن. ڕەنگە سوکرات نموونەیەکی ئەم بوارە و گروپی پێشتریش بێت. هەر ئەم بەشە ئەوە لەبیرناکەن کە فەلسەفە کارکردنە لەسەر خودیخۆ. شیکردنەوەی خودیخۆ و کردنەوەی ناخ بەشێکی سەرەکی لە کردەی فەلسەفەکردن پێکدەنێت. بەشێك لە فەیلەسوفان بەم شێوازە توانیویانە بگەنە ئەویتر. نیچە نموونە بەرچاوییەکەی ئەم لایەنەیە.

لەمیانەی ئەو قسانەی لای سەرەوە بەوە دەگەین، فەیلەسوفەکان کەیلەی فەلسەفە نیین. فەلسەفە زادەی چرکەی خۆیەتی. چرکەی فەلسەفە ئەو کــاتەیە کە پیــادەدەکرێت. لە ڕابــردوودا فەلســەفە کــردەی دەمــی خۆیبووە. ئێستاش کردەیە بە هەنووکە. جگەلەوەی فەلسەفە دەم و ساتی خۆی هەیە، لە بە گشت سات و دەمەکانیش دەشێت. ئەفلاتون، سپینوزا، مۆنتاین یاخود دێکارت، رەسڵ، کواین بە ئەو دەمە و بە ئێستاش شیــاون. بەپێــی ئەوەی فەلســەفە بیرکــردنەوە و تێڕامــانە دەشێــت ڕەخنەبکرێت، دەکرێت شیاو نەبێت یان شیاو بێت بە ئێستا. ئەمە نییە کەڵکی فەلسەفە، کەڵکی فەلسەفە لە توانای بیرکردنەوەیەتی لە سات و دەمە جیاکان. فەلسەفە لە هەموو سەردەم و چاخێکدا، لە گشت کولتوور و کۆمەڵگەیەکدا لەو چرکەیە دواوە تیایا وتراوە. لە ئێستادا، لە کاتی کۆڕۆناڤایرۆس دا، کێشە کولتووری و کۆمەڵایەتیەکانی مرۆڤ تا دەگاتە سیاسی و ئابووری و ڕۆحیەکانی هەمان ئەوانە نیین پێش ڤایرۆسەکە.وەجا بــوونە کەیلەی فەلســەفە وادەکــات نە لە فەلســەفە بگەین نەش دژەکەی. جا ئەوە نا-فەلسەفە بێت تادەگاتە ئاین. هیچ نەبێت لە بەرئەوەی ئەو کەیلایەتییە ئەو دیالۆگە دەکوژێت فەلسەفە

دروستیدەکات. لە پاش کۆیلایەتی دیالۆگ نامێنێت، مشت و مڕ و ڕەخنە جێیان بەتاڵە و کاوێژ و دووبارەسازی جێیان دەگرنەوە. بۆئەوەی فەلسەفە بەرهەمهێنەر بێت پێویستە ڕەخنە و پێکدادانی هزری هەبێت. شتی نوێ و نەوتراویش تەنیا لەو کاتانەدا سەرهەڵدەدەن فەلسەفە مەستی گومان و سلەمینەو□ یە.

شەڕی فەلسەفە لەتەك پرسیار چارەسەرە

شەڕی فەلسەفە لەتەك پرسیار بڕا نەوەی نییە، چارەسەرە و ئەو دەرمانەشە بۆید□گ□□ین. شەڕی وا بێکۆتا لە دەمی دەرکەوتنی یەکەم ڕوناکی خۆری فەلسەفەوە دەستیپێکردووە و هەر بەردەوامە تا مر□ق خاوەنی ئاوەزی خۆی بێت. پرسیارە فەلسەفییەکان(گرنگیشە بزانین چ جۆرە پرسیارێك فەلسەفییە و چ جۆرێکیش نا-فەلسەفییە)لە زیادبووندان و هەر گەشەی بیرکردنەوەی مر□ق و ئاڵۆزبوونی هەل و مەرجی بووناوی ئەم مر□ڤش□ فەلسەفەی گەیاندت□ شوێنە سەخت و دژوارە ناکۆتاکان. لە میانەی پرسیارەکانمان تێگەیشتنمان بۆ خۆمان و دەوروبەرمان دەگۆڕێت. کە دەپرسین فەلسەفە چییە بەمە هەنگاوێك لە بیرکردنەوەکانمان بەرەو پێشەوە دەچین تەنانەت ئەگەر و□امەکەشی دەقاو دەق نەزانین. ئەو وەختەی فەلسەفە لەتەك ئاین یەکدەگرێتەوە بە پرسیارێکی دی ڕووبەڕوودەکرێتەوە کە بەم شێو□ یە: فەلسەفە زانستە یان نا-زانستە؟ قەرزاری فەلسەفیی زانست وەڵامە بۆ ئەم پرسیارە. ئەوەی تۆ بی□□□ت هەروەك ئەوەی من د□ی□□□م □استە؟ نەخێر. ئەمەش ل□ ب□ر□ئ□وەی دوو ڕاست پێکەوە هەڵناکەن. تا پتر لە ماهیەتی ئەم شەڕە تێبگەین کە فەلسەفە هەڵیگرساندووە ئەوکات ئەوەمان لاڕووند□ بێت بۆ گەیشتن بە ڕاستی بۆتە دەروازە بۆ فەلسەفەکردن؟ بۆ ڕاست، نەك درۆ، دژە جەمسەری ه□□□□ی□؟ ئەدی باشە لەتەك چی لە جەنگدایە؟ لەتەك خراپە یان نا-باشە؟ بیرکاری دایکی زانستەکانە یان فەلسەفە؟ فەلسەفە دەستی لە دروستکردنی زانست نەبووە؟ ئەی ئێستا، بۆ زانست خۆی وەك شتێکی سەرووی فەلسەفە دەبینێت؟ چۆن هۆکار دروستدەبێت؟ لەو جێگایەی هۆکار هەیە دەبێت دەرئەنجام هەبێت؟ هۆکار گرنگە یان دەرئەنجام؟ هۆکار پرسیار بێت کەواتە دەرئەنجام وەڵامە؟ مێژووی وەڵام لە پرسیار کۆنتر نییە؟ گەر پێچەوانەکەی ڕاست بێت کەواتە هۆکار دایکی دەرئەنجامە؟ گەڕانی فەلسەفە بەدوای مانا گەڕان نییە بەدوای واتای بوون؟ لەو شوێنەی بوونمان لە مەترسیدایە چ پرسیارێك دێتەکایەوە؟ ئایا پرسیاری مەرگ ئەو پرسیارە نییە؟ باشە کات دەمرێت؟ کە شوێن هەیە کاتیش لە هەمان شوێن دا بوونی پێویستە؟ کات گرنگترە یان شوێن؟ ئەدی ژیان لەناو

بێ كاتیدا شیاوە؟ بۆ ڕزگاربوون لەم دیلێمایە (سەرئێشە) پێویستمان بە پێوانەیە؟ چۆن کات-شوێن بپێوین؟ ئاژەڵ هەست بە کات دەکات؟ یەزدان لە دەرەوەی کاتە؟ ئاژەڵ هەست بە گۆڕینی شوێن دەکات؟ پرسیارکردن لەسەر بوونی یەزدان شتێکی نا-ڕەوشتییە؟نا-ڕەوشتیی دیاردەیەکی مرۆییە یان ئاژەڵیش بۆی هەیە نا-ڕەوشتی بێت؟ بۆ ئاژەڵ بێ عەقڵ لەدایکبووە؟ ئاژەڵ خەودەبینێت یان خەونبینین هەروەك عەقڵ دیاردەیەکی مرۆییە؟ ئاژەڵ كە عەقڵی نییە شێتە یان شێت ئاژەڵە؟ باشە ئەی ئاین، بۆ ئاین بەس بۆ مر□ق ه□بووە؟ بۆ دیندار و بێ دین لەناو ئاژەڵان بوونی نییە؟ لەبەرئەوە نییە كە ئاژەڵ عەقڵی نییە؟ ئەی ئاین عەقڵییە؟ گومانیناوێت فەلسەفە كە عەقڵییە پیرۆز نییە. هەرچی ئاینە دیاردەیەکی باوەڕییە تا تێڕامانێکی عەقڵی. ئەی کامیان ڕۆڵی چارەسەر دەبینێت ئاین یاخود فەلسەفە؟ئەم شەڕە هەر بەردەوامە و دیدگای، شیکاریی و ڕەخنەیی زۆری لێو□ بەردێت و فەلسەفەش دەخاتە دۆزێکی چارەسەرسازی Therapy و با□□خپێدانەوە.

چارەسەر بە فەلسەفە

چۆن فەلسەفە ڕۆڵی چارەسەر ببینێت؟ چارەسەر لە چی؟ فەلسەفە جگەلەوەی کردەیەکی عەقڵییە و پرۆسەی بیرکردنەوە بەرهەمیدەهێنێت دەکارێت لەڕێگای بیرکردنەوەکانەوە کار لەسەر جەستە و دەروون بکات. مرۆڤی سەردەم لە هەموو کات زیاتر پێویستی بەو کارەیە كە فەلسەفە پێیهەڵدەستێت. پەشێوی دەروونی یان د□□مانی هزری بە گەڕانەوەی بایەخدان بە فەلسەفە دەمانگەیێنێتە قۆناغێکی چارەسەرسازیی. فەلسەفە پێویستی بەوەیە کار لەسەر لایەنی بیرلێنەکراو بکاتەوە لە ژیانی مر□ق. ب□وەش ناسراوە كە ئاڵۆز و ژیریئامێزە و بە شێوازێکی تر، جیاواز لەوەی پێیناسراوە، خۆینمایشدەکات. ئەمەش لەوسەرەوە وادەکات فەلسەفە زۆرتر کاریگەربێت.

پێشتر ه□□مانبۆکرد، لەم بەشە نووسینە،وشەی چارەسەر ب□ه□□ردوو ماناکەی بەکاردەبەین: Treatment و Therapy . فەلسەفە كە شوێنی چارەسەر دەگرێتەوە سەرچاوەی ئەم چارەسەرە نوسینە فەلسەفییەکانن. لەم حاڵەتە ناکرێت فەلسەفە جێی پەرتووکی پیرۆز و فەیلەسوفیش جێی پەیامبەر بگرێتەوە، هیچ نەبێت لەبەرئەوەی ئامانج لە فەلسەفە خۆ پیرۆزکردن و فەیلەسوف پیرۆزکردن نییە بەقەدئەوەی ئامانج هەڵوەشانەوەی خودی پیرۆزییە. بۆ زۆرێك شۆپێنهاوەر و نیچە ئەو ڕۆڵەیان بینیووە. کارە فەلسەفییەکانی نیچە ساڵانێك وەك چارەسەری دەروونی تەماشادەکران. تەنانەت ڕۆمانەکانی دەست□□فسکی و کامۆش.

بە هەندێك ئەپیكەر و ئەپیكەرییەكانی شارستانی رۆمانیش(سەنەكا، ئەپیكتێتس، ئەرێلیۆس) لەو ئاستەدا بوونە.
فەلسەفە هەر لە سەرەتای دەركەوتنییەوە لەسەر ئەو بنەمایە بووەتە چارەسەر كە گفتوگۆی كردەتە بناغە بۆ قسەكردن لەسەر دیاردە و گرفتەكان. ئەمەش لە بنەڕەتدا شێوازی سەرەكی سوكرات بووە. وەكیتریش، خۆناسی هەنگاوەكی تری سوكرات بووە بە بەكاربردنی فەلسەفە بۆ خودچارەسەر. خۆناسی چارەسەرەكی خودییە كە مرۆڤ لە خودی خۆی نزیكدەكاتەوە. ئەوەش هەر شێوازەكە لە چارەسەری فەلسەفیی كاتێك سوكرات هەوڵی گەیشتن بە ڕاستی دەكاتە ئامانج بۆ گەڕگرانی.
لە دوای سوكرات ئەریستۆ بووە كە گرنگی بە بەكاربردنی فەلسەفە بە چارەسەر خستەتەگەڕ، وەلە پاش مەرگی ئەریستۆ شێوازی عەقڵی و لۆژیكی لە فەلسەفە بەرەو چارەسەركردنی فەلسەفی بۆ خۆشژیان، بەختەوەری و دوركەوتنەوە لە ژیانی مادی هەنگاوینا. لەسەر ڕەوتی بیركردنەوەی فەلسەفیی ئەپیكەرییەكان و ڕواقییەكان بەدەستهێنانی چێژ و خۆشی وەك سەرەتایەك بۆ دوركەوتنەوە لە ئازار و خەمۆكی بووە چارەسەر. لەم ساتەوەختەوە ئەم دوو ئاقارە فەلسەفییە وەك جۆرەكی تر لە فەلسەفەی چارەسەر خۆی لە یۆنانی كۆن نمایشدەكات كە دواتر بەرەو شارستانی رۆمانی ملدەنێت. فەلسەفە وەك چارەسەر لە دوای ئەم ساتەشەوە بەردەوامی بە خۆی داوە. بەشێك لەو چارەسەرە خۆی لە چارەسەركردنی كێشە هەنووكەیی و ڕۆژانەییەكانی مرۆڤ چڕكردەتەوە. كێشەكان كە بەشێكی بووناوی هەمیشەیین لەنێوان مرۆڤەكان لە گشت سەردەم، شارستانی و كولتوورەك دا دووبارە و هاوشێوەن. ئێستا بەزۆری پسپۆڕان لە فەلسەفەی پراكتیك ئەو ڕۆڵە دەبینن. هەوڵی ئەوە دەدەن لەڕێگای كلینیكی تایبەتەوە كار لەسەر ئەوانە بكەن كێشەی موڕالییان یان غەم و پەژارەیان هەیە و تێنەگەیشتنیان لەسەر مەرگ، تەنیای، هاوڕێیەتی و هەندێك دیاردەی تری بووناوی هەیە. بەشێك لەم كارە “”كلینیكی فەلسەفی”” لە ڕۆژئاوا كاری لەسەر دەكات. بەپێی لێرەوە قسەدەتە سەر فەلسەفە وەك دەرمان.

لە پێناسەی فەلسەفەوە بۆ پێناسەی دەرمان

مێژووی دەرمانسازی Pharmacology لەگەڵ مێژووی پزیشكی تێكەڵە. مێژووی پزیشكی مێژووی پەرستیاری و دەرمانسازی لەخۆ دەگرێت. ئاشكراشە هەر لەسەرەتاوە گژوگیا و ڕووەكەكان سەرچاوەی دەرمان یان دەرمانزانی بوونە. دەرمان لە دیدی دەرمانسازییەوە بریتییە لەو مادە كیمیاییەی بۆ دروستكردنی كاردانەوەی بایۆلۆجی یان فیزیۆلۆجی لە خانە و ئۆرگانێك لە لەش بەكاردەبرێت. ئەمە بەو واتایە دێت كە

دەرمان بۆ دروستکردنی کارلێکە کە ئەوەش چارەسەری لێدەسازێت. هەرچی فەلسەفەیە بەجۆرێکی تر دەبێتە ئامراز بۆ چارەسەر. ئەڵبەتە چارەسەر بەرەو گۆڕینی ژیانمان. وەکیتریش گەڕان بەدوای دەرمان واتە دۆزینەوەی چارەسەر، بەڵام دەرمان بۆ چ دەردێك؟ دەرد دروستکەری ئازارە و دۆزینەوەی دەرمانیش تەنیا بۆ ئازار نییە، دەرمان ئازارشکێنە و بۆ زۆر شتی تریشە کە ئێش لە مرۆڤدا دروستدەکەن، لێ لێرە کێشەکە لەوەدایە کە ئێشی ددان وەك ئێشی تەنیایی نییە. ئێشی سك وەك ئێشی بێزاریی و بێ حەوسەڵەیی نییە. دەرمانی ترس لە دەرمانی بێ هیوایی و خەمۆکییەوە دوورە. بۆ شکاندنی ئازاری ددان یان چاو دەچینە دەرمانخانە ئەی بۆ شکاندنی ئازاری تەنیایی و بێزاریی بۆ کوێ بچین؟ فەلسەفە لە پاش مەرگی ئەریستۆ و دەرکەوتنی فەلسەفەی ڕواقی بووە دەرمان. شوێنی فەلسەفە لە ژیانی مرۆڤ گۆڕانی هاتەسەر. ئەوەش پەیوەندی بە بینینی ڕواقییەکانەوە بووە بۆ فەلسەفە. لێرەوە بەکاربردنی فەلسەفە دژ بە مەرگ و ترس لە ئازار و کارەساتە سرووشتییەکان دەبێتە خواستی مرۆڤەکان.
فەلسەفە دیاردەیەکی عەقڵی و تێڕامانییە پشت بە بەڵگە و ڕەخنە دەبەستێت. سەرەتای دەرکەوتنیشی تەقەلایەك بووە لەلایەن مرۆڤەوە بۆ ڕەتکردنەوەی بینین و تێڕامانە ئەفسانەیی و خورافییەکان. وەکیتریش فەلسەفە قەد بەوە نەدەگەیشت کە ئەمڕۆ پێیگەیوە گەر خۆی وەك بابەتێکی عەقڵی و لۆجیکی وەگە□ نەخستایە. بەمە فەلسەفە توانی ئەو تێڕامانە بەرجەستەبکات مرۆڤ لەسەر گەردوون و بوونی خۆی هەیبووە. فەلسەفە لەم دۆخە زانستی هۆکارەکانە: هۆکاری بوونمان؟ هۆکاری بەدی؟ ناشرینی یان جوانی؟ بێدادی؟ هۆکاری بوونی گەرمای یان لافاو یاخود هەچ دیاردە و کارەساتێکی گەردووناوی؟ بەواتایەکی تر، بوونی بوونەوەرەکان هەر لە سەرەتاوە پرسیارێکی سەرەکی بووە بۆ فەلسەفە، کە ئەوەش بنەمای بۆ بیرکردنەوە، بۆ گومان و بۆ جیهانبینیمان داناوە. فێری بیانوهێنانەوە و شیکاریماندەکات و سەلماندن و بەڵگەش دەکاتە بناغەی گفتوگۆ و ڕاڤەکردنەکانمان. بەپێی فەلسەفە دەرد هەیە و دەرمانیش هەیە. گەر دەردی دەرمان فەلسەفە بێت خودی دەردەکە چییە؟ بۆ هەندێك دەردەکە وڕێنەیە و بۆ هەندێکی تر نەزانینە (جەهل). خودی فەلسەفە کە جێی دەرمان دەگرێتەوە دەشێت ببێتە ئامراز بۆ چارەسەرکردن یان تیمارکردنی دەردەکە. بۆنموونە بەشێك پێیانوایە بەپێیئەوەی فەلسەفە بیرکردنەوەیە دەکارێت دەرمانیش بێت ئەڵبەتە لەژێرناوی دانبەخۆداگرتن یان دانایی لە چارەسەرکردنی کێشە و گرفت یاخودیش بەدەستهێنانی دڵنیایی بۆ خ□ بەهێزکردن.

بەمجۆرە، دەرد هەبێت دەرمانیش دەبێت. وەجا دەردەکە چییە تا دەرمانەکە بەپێی ئەو دەردە دەستنیشانبکرێت؟ لەڕاستیدا دۆزینەوەی شوێنی دەرد دۆزینەوەی شوێنی ئێشیشە. ئەوە دەردە ئێش دروستدەکات. هەموو دەردێکیش ئێشێکی خۆی هەیە. پەیوەندی نێوان ئێش و دەرد کۆنە و لە مرۆڤەوە دەستپێدەکات.مرۆڤ یەکەم بوونەوەرە ئێشی خۆی باسدەکات. زمان ئامرازی باسکردنی ئەو دەردەیە. زمان پێماندەڵێت بە و کوێمان دەئێشێت. دوای هەستکردن بە ئێش گەڕان بەدوای چارەسەری ئەو ئێشە دەستپێدەکات کە هەمانە. چارەسەریش بە دەرمان دەبێت. فەلسەفە چ دەرمانێکە؟ ئایا فەلسەفە دەرمانی ئاژەڵە و بوونەوەرەکانی تریشە؟ فەلسەفە دەردی دەرمانی تەنیایی، خەمۆکی، پەژارەی و زەڕەك نەخۆشی و بێزارییە. هاوکات فەلسەفە دەردی دەرمانی تەنیا مرۆڤە. بەپێی ئەوەی مرۆڤ عەقلی هەیە داهێنەری فەلسەفەیە و دۆزەرەوەی دەرمانیشە. نەك هەر ئەوە بگرە فەلسەفە دەرمانێکی بە گیان و ئامرازێکی نابایۆکیمیاییە. فەلسەفە دەرمانە بە کارکردن لەناو خود تا ئەم خودە ناساغ، خەمۆك و پەشێو نەبێت. ئەم خودە دواتر دەکارێت بەشداری لە گۆڕینی ئەوە بکات پێویستە بکرێت. فەلسەفە وەك دەرمان بابەتێکی فەلسەفی پزیشکییە کە بناغەکەی وا لەناو ڕۆح. ڕەنگە زۆربەمان بپرسین فەلسەفە چ جۆرە دەرمانێکە؟ کە وتمان چ جۆرە دەرمانێکە واتە دەرمانەکان لەناوخۆیانا جوداوازن. فەلسەفە بەشێکە لەو جیاوازییە.

لە یۆنانی کۆنەوە تا هەنووکە لە مێژووی فەلسەفە قسە لە مانای پزیشکی ڕۆح (گیان ، ناخ، دەروون) و پزیشکی جەستە (لەش) دەکرێت. پزیشکی ڕۆح بایەخ بە ناخ و دەروونی مرۆڤ دەدات و ئەویتریان، پزیشکی جەستە، گرنگی بە نەخۆشی و ئازارەکانی مرۆڤی ناساغ دەدات. ناساغی ڕۆحی و ناساغی جەستەی لەنێوان فەیلەسوف و پزیشکا کراون بە دوو مرۆڤەوە. نووسینە فەلسەفییەکان و نووسینە پزیشکییەکان لە شارستانییە کۆنەکانی ئەوروپا (یۆنانی، ڕۆمانی) دڵەڕاوکێ، شێتی، بێزاری، خەمۆکی بەرباسخستووە و …ئەوەی ئەمڕۆ پێیدەڵێن پزیشکی دەروونی (Psychiatrist)، کە چارەسەری نەخۆشی دەروونی بە دەرمان دەکات، مێژووەکەی گەلێك کۆن نییە. کاری پزیشکی دەروونی بریتییە لە چارەسەرکردنی پەشێویی دەروونی Mental disorder کە خۆی لەناو هەندێك دیاردەی دەروونی شپرزەئامێزی وەك دڵەڕاوکێ، خەمۆکی و تادەگاتە شیزۆفرێنیا مەڵاسدەدات. چۆنیەتی مامەڵەی یۆنانییەکان، ئەسینا، لە سەدەکانی پێش زایین لەتەك نەخۆشییە عەقڵییەکان، بەنموونە شێتی، گرنگی خۆی بە شیکاریکردنی پەیوەندی نێوان فەلسەفە و پزیشکی و بەتایبەت پزیشکی دەروونی هەیە. لەو دەمەدا، کە

دەمووەختی نەشونمای هزری فەلسەفیش بووە، ئەو نەخۆشیانەی دووچاری جەستە بوونە لەو نەخۆشیانە جیاکراونەتەوە دووچاری ڕۆح بوونە. بەشی یەکەم چارەسەرەکەی لە خانەی پزیشکی ئەو سەردەمەدا بووە و بەشی دووەمیش لە خانەی فەلسەفەدا خۆی دیوەتەوە. هەندێك نەخۆشیش دەچنە خانەی هەردوو بەشەکەوە وەك فە. چارەسەرکردنی نەخۆشییە دەروونییەکان (وەسواسی، ڕاڕایی، خەمۆکی) بە بیرمەندانی یۆنانی لەچاو نەخۆشییە عەقڵییەکان(شێتی) ئاسانبووە. کەوابێت دەکرێت بپرسین فەلسەفە لە کوێی مرۆڤ نەخۆشییەکان دەبینێتەوە؟ لە جەستە یان لە هزر(عەقڵ)؟ ئەی پزیشکی لە کوێیا دەیبینێتەوە؟ لە یۆنانی کۆن فەیلەسوف یاخود چاترە بڵێین دانا(حەکیم) کاری پزیشکی دەروونی کردووە. هەر لەو دەمەدا ئەو پزیشکییەی هەبووە گشتیبووە کە شانبەشانی فەلسەفە چارەسەری نەخۆشە دەروونبیمار و شیزۆفرێنییەکانی (ئەوانەی دووچاری کەرتبوونی مێشك دەبن) پێکراوە. بەنموونە جیاوازی شێت و دەبەنگ (گەوج) کراوە. شێت وەك ترسناکێك سەیرکراوە هەرچی دەبەنگە شیاوی چارەسەرکردنی لەچاو شێت زۆرتربووە و کەمتریش ترسناك بووە.

فەلسەفە پزیشکی □□ □ح□؟:

پزیشکی و ئەفلاتون

سەرەتا ئاماژە بەوە دەکەین کە پزیشکی یان ئاگایی پزیشکی بوارێکی تایبەتە بە نەخۆشی. وەکیتر پزیشکی مامەڵەکردنە لەتەك نەخۆش و درمەکانی کەسی ناساغ. فەلسەفەی پزیشکی و پزیشکیدەروونی دەتوانن لەتەك بایۆلۆجی پێکەوەکاربکەن و زانینی پزیشکی بەو ئاڕاستەیە بەرن پزیشکی بەتەنیا پێیناگات. لێرەوە جۆرە گفتوگۆیەك دێتەپێش کە وامانلێدەکات بپرسین: چی پەیوەندی بە تەندروستی و چی پەیوەندی بە پزیشکییەوە هەیە؟ چی نەخۆشی دەروونی لە نەخۆشی تر جیادەکاتەوە؟ گەر پزیشکی و پزیشکی دەروونی لە سنوری یەکدا کاربکەن نەخۆشیناسی خاڵی هاوبەشیان نابێت؟ ئەم پرسیارانە هەوێنی ئەو تێگەیشتنەن پزیشکی لە هزری تەندروستی و درمناسی(پاتۆلۆجی) ئەمەدا بەرجەستەیکردووە. تەنانەت کە دەشپرسین نەخۆشبوون چییە؟ پێویستمان بەوەیە بپرسین نەخۆشی چییە؟ و نەخۆش کێیە؟ نەخۆش تەنیا مرۆڤ نییە دەکرێت ئاژەڵ یان ڕووەکیش بێت. گەر نەخۆشییەکانی ناو ئاژەڵ یان ڕووەك هاوبەش بن ئەوا ئەو نەخۆشیانەی دووچاری مرۆڤ دەبن لەم ڕێسایە بەدەر نیین. کاتێك پزیشکی بڕیار لەسەر نەخۆشبوونی کەسێك دەدات بەمە پزیشکی لەسەر بناغەی کۆمەڵێك بنەما کاردەکات. بڕیاری پزیشکی Medical Decision بە خودی چییەتی

نەخۆشییەکەوە پشتبەستوە. چی ئەو کەسەی نەخۆش کردووە و دیاریکردنی شوێنی نەخۆشییەکە دوو فاکتەری سەرەکین بۆ دەستنیشانکردنی یان جیاکردنەوەی نەخۆشی دەروونی لە نەخۆشی جەستەیی و نادەروونی. ئەو زانیارییە کلینیکیانەی پزیشك سەبارەت بە جەستەی بیماری نەخۆش بەدەستیدەهێنێت بنەمای زانستی دەستنیشانکردنەکە یان بڕیاردانە پزیشکییەکە دروستدەکەن. باشە بڕیاردانی پزیشکی پێش ئەوەی کردەیەکی پزیشکی بێت یاسای یان ڕەوشتی نییە؟ خانمە روناکبیری فەلسەفی ڤیرۆنیك لە ری Véronique Le Ru بە پرسیاری فەلسەفە پزیشکی رەحە؟ لە دەرگای گەلێك بابەتی خەفەکراو و زەقی فەلسەفی دەدات کە لەرە بەشێك لە دیتنەکانی بەسەردەکەینەوە. ئامانجی سەرەکی ئەم خانمە خوێندنەوەی ئەفلاتونە لە ڕوانگەی پزیشکییەوە. ئەم بایەخپێدانە سەرچاوە لەو گرنگییەوە دەبینێت کە سوکراتی مامۆستای ئەفلاتون بە پیشەی پزیشکی داوە. پزیشکی وەك کار و هونەر. سوکرات لە دیالۆگەکانیدا ئەو گرنگییەی نیشانداوە کە پزیشك بە جەستە وەك فەیلەسوف وایە بە ڕۆح. هەروەك ئەوەی پزیشك جەستە لە بەدی و نەخۆشییەکان دەربازدەکات ئاواش فەیلەسوف ڕۆح لە بەدی و ناساغییەکان، لە نەزانی و دادوەری پێشوەخت، ڕزگاردەکات. بە ئەو مەبەستە ڤیرۆنیك لە ری دوو لایەن دەخاتەڕوو. یەکەم شێوازی سوکرات لە فەلسەفەکردن (شێوازی پرسیارکردن) کە زۆر جیاوازبووە. دووەم ئەفسانەی پرۆمەتەس Prometheus ە، کە لە دیالۆگی پرۆتەگۆراسی ئەفلاتون دا ناوی هاتووە. ئەمەش بە دۆزینەوەی هاوشێوەییە لەنێوان پزیشکی و ئەفسانەدا. ئەم لایەنە ئەم روناکبیرە فەرەنسییە بەرەو هەنگاوی سێهەم دەبات: ئەوەش بریتییە لە دۆزی پزیشکی لە ساتەوەختی سوکرات. ئەڵبەتە ئەمە ئەو هەڵاوگێڕانەیە لە مۆدێلی پزیشکەوە دەمانبات بەرەو مۆدێلی فەیلەسوف. بە سوکرات بایەخدانی پزیشکی بە جەستە، نەك ڕۆح، ئەو مۆدێلەیە پەیوستە پزیشکی کاری لەسەربکات.

هیپۆکرات Hippocrates ، کە بەدامەزرێنەری پزیشکی دادەنرێت، یەکێکە لە پزیشکە دیارەکانی مێژووی پزیشکی لە یۆنانی کۆن و هاو سەردەمی سوکراتیش بووە. ئەم زانایە بەشێوازی تەکنیکی و فیزیکانە تێگەیشتنی پزیشکی بەرەو ئاستێکی تر بردووە و ئەوەشی یەکلا کردوەتەوە کە جەستەی تاك هێزێکی خودی تیایە سەرچاوەکەی سروشتە. پزیشکی لەسەر دەستی هیپۆکرات ئیشی لەسەر کاریگەرییەکانی جیهانی دەرەکی، هێزی سروشت و لەسەر بونیادی جەستەی بوونەوەر کردووە. یەکەم پزیشکیش بووە توانیویەتی پزیشکی لە ئایین و جادووگەرایی جیابکاتەوە و بیشیکاتە زانستی سەرنجدان. بەپێی تائێستا خوێندکارانی پزیشکی لەکاتی وەرگرتنی بڕوانامەی پزیشکی سوێندی

هیپۆکراتی دەخۆن(لەگەڵ هەندێك گۆڕانکاری کەم کە هاتۆتە سەر سوێندەکە). تۆمارکردنی دۆزی ناساغی نەخۆش لە پزیشکناسی هیپۆکرات خاڵێکی گرینگە. نەخۆش پ□یوستی بەوەیە بزانێت لەشی لە چ دۆزێکدایە. ل□ بەرئەوەی سوکرات پزیشکی ڕۆحە نەخۆشەکانە شێوازیشی جیایە. سوکرات ئەو نەزانین و دادوەرییە پێشوەختە لە نەخۆشا ئاشکرادەکات لەو ڕۆحە ناساغەدا پەنهانە. داوای هیپۆکرات ئەوەیە ئەفلاتون سەرقاڵی پزیشکیی ڕۆح بێت. گومانیش ناکات جیهانی پزیشکی لە هەڵە بەدەر نییە. ئەوەش پەیوەندی بە سروشتی نەخۆشییەکان و سروشتی پزیشکییەوە هەیە. دەکرێت نەزانینی زانستی لە دیاریکردنی نەخۆشی و بێتوانای هونەری لەو بوارە کاردانەوەی لەسەر پیشەی پزیشکی هەبێت. یەك لەو هەڵانەش هەڵەی ڕەوشتییە کە هیپۆکرات بە گرنگییەوە قامکی دەخاتەسەر. بۆنموونە گوێنەگرتن لە نەخۆش. سوکرات گوێگرێکی باش بووە، توانیویەتی لە رۆحی نەخۆشی نەخۆشەکانی گوێبگرێت. كەوا بێت فەلسەفە پزیشکیئاسا دەبێت بزانێت چۆن پراکتیزەی کارەکانی دەکات و مامەڵەی نەخۆشەکانی دەکات. فەیلەسوف وەك پزیشك لە هونەری شیفابوون تێدەگات و لە دەجال و فێڵباز جیایە و شارەزای هونەری مایۆتیك maieutics (مامانی، شێوازێکی گفتوگۆی سوکراتییە) و دیالێکتیکە Dialectic (شێوازێکە لە وتووێژ). واتە شارەزای هونەری گوێگرتنە. ئەو جۆرە مامەڵە سوکراتییە لەتەك نەخۆشەکانی ڕۆح شێوازە سوکراتیەکە پێیوێراوە، هیچ نەبێت ل□ بەرئەوەی سوکرات ئەو شێوازەی لە دایك و باوکییەوە بۆماوەتەوە. دایکی سوکرات مامان بووە و باوکیشی پەیکەرساز. سوکرات لە گفتوگۆکانیدا لەتەك خەڵك ،لە ڕێگا و بانەکان، هەوڵیداوە گوێگر و چارەسەرساز بێت و لە فەیلەسوفە سۆفیستە هاوسەردەمەکانی (گۆرگیاس Gorgias و پرۆتۆگۆراس Protagoras) ، کە فەلسەف□ فرۆشبوونە، جیاواز بێت. ئەفلاتون لە هەردوو دیالۆگی پرۆتۆگۆراس و گۆرگیاس دا بەجۆرێک تەقەلای گۆڕینی گفتوگۆ فەلسەفییەکانی داوە کە لە دەجالی و فێڵبازی پزیشکییەوە بەرەو دەجالی و فێڵبازی فەلسەفی (سۆفیستیانە) و لەوێشەوە بەرەو پزیشکی هیپۆکرات ملبنێت. لەوێ پزیشکی نوێنەرایەتی جەستە دەکات و فەلسەفەش نوێنەرایەتی رۆح. هەندێك جار پزیشك ل□ بەر بەرژەوەندی تەندروستی نەخۆش مامەڵەی قێزەوەنانە لەتەك جەستەدا دەکات. هاوکات هەندێك جار فەیلەسوفیش لە بەر بەرژەوەندی تەندروستی نەخۆش واپێویست□کات مامەڵەیەکی هاوشێوە لەتەك رۆحی نەخۆشەکانیدا بکات. لەبەر هەمان هۆ بیهێنەرەوە پێشچاوت پزیشکێك لە دادگایەکی منا□□ان دایە و لەلایەن چێشتلێنەرێکەوە دراوەتە دادگا. گەر فەیلەسوفیش لەلایەن فەیلەسوفێکی سۆفیستەوە بدرێتە دادگای نەزانەکان بەدڵنیاییەوە

تاوانباردەکرێت. بابزانین سوکرات لەم بارەیەوە چۆن ڕەفتاردەکات: وەك پزیشكێك لەلایەن چەشتلێنەرێکەوە لە دادگای مناڵان دادگایدەکرێم. چەشتلێنەرەکە بە دادگا دەڵێت: ئەم پزیشکە مناڵەکانتان بریانداردەکات، نەشتەرگەریان بۆدەکات، هەوڵی زەعیفکردنیان دەدات و دەرمانی تاڵیشیان پێدەدات، هەرچی منم خواردنی خۆش و جۆراوجۆریان بۆ دروستدەکەم. لەم حاڵەتەدا دەبێت ئەم پزیشکە لەم جۆرە دادگایە بە چ جۆرێك بێتەگۆ؟ گومانیناوەت دادگایەکە چارەنووسی هەر وەك چارەنووسی دادگایەکەی سوکرات دەبێت کە لەپێناوی ڕاستی ژەهرەکەی هەڵقوڕاند.

ئازاد حەمە

ژێدەر:

Josephine Selander & Gustav Jonsson. Filosofi som terapi – Verktyg för levnadskonst. Förlag: Roos & Tegnér.2019.

Magnus Helgesson. Äg ditt liv – annars gör någon annan det . Förlag: Roos & Tegnér. 2020.

.https://www.domuni.eu/fr/formations/diplomes/nietzschenbsp-la-philosophie-comme-medecine-/
Nietzsche : la philosophie comme medicine

Véronique Le Ru, CIRLEP EA4299, Université de Reims. Le philosophe est-il le médecin de lâme ?
https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02054119/

Michael Grant. Who’s Who in Classical Mythology.Routledge. 2001.

Alexander Stuart Murray. Handbook of World Mythology.Dover Publications . 2005.

Joyce Filer. Disease. Austin, Texas: University of Texas Press. 1996.

Nigel Wilson. Encyclopedia of Ancient Greece. Routledge. 2013.

Michael Boylan. Hippocrates. Internet Encyclopedia of .Philosophy. 2006

سیاسەتی تەنیایی … نووسینی: نۆرینا هێرتز.. و: ئاری زا

کەسانی تەنیا جیهان وەك شوێنێکی دوژمنکارانە ئەبینن. پۆپۆلیستی ڕاستڕەو زیرەکانە ئەم ترسەی تەنیاکان خراپ بەکارئەهێنن بۆ ئامانجی خۆیان!

نووسینی: Noreena Hertz

وەرگێڕانی : Ari Za

دەربارەی مشك و مرۆق:

لێکۆڵەرەوەکان ئەوە دەرئەخەن، کە مشکەکان دوای گۆشەگیرکردنیان هەرش ئەکەنە سەر یەکتری، جا ئایا هەمان راستی بەسەر مرۆفیشدا وایە؟

ئەوەندەمان نەماوە بۆ هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ئەمیریکا. ئەوەی کە زۆر گرنگە لە ئەستادا، تێگەیشتنە لە پەیوندی نێوان کەسی تەنیا و سندوقی دەنگدان.

لەگەڵ نزیك بوونەوەمان بۆ شەپۆلی دووەمی COV-19، تەنیایی بەرەو زیاد بوون هەڵئەکشێت، ئەو ڕێکارانەی کە دانراوان بۆ بەرتەسککردنەوەی چەنەتی پەیوەندیکردن و مامەلەکردن لەگەڵ یەکتری جێبەجێ ئەکریت. ئەمە بۆ تەنها کاریگەری لەسەر پیرەکان دانانێت، بەڵکو ئەو لیکۆڵینەوانەی کە کراون بۆ یەکەم شەپۆلی بڵاو بوونەوەی COV-19، ئەوە دەرئەخەن کە گەورەکان لە هەر چوارکەس یەک بەریتانی هەستی بە گۆشەگیری کردوە، لەو ماوەیەی کە کەمەڵگا داخرابوو. لە ناو گەنجانی تەمەن ١٨ بۆ ٢٩ سالانیش کە خاوەنی داهاتێکی کەمبوون، ڕێژەی گۆشەگیری لەناویانا زۆر لەسەر بوو.

Hannah Arendt لە ساڵەکانی ١٩٠٠ یەکەم کەس بوو کە لەسەر پەیوندی نێوان تەنیایی و سیاسەتی دەمارگیری نووسیوەتی. لە ساڵی ١٩٥١ کتێبێکی دەرکرد بە ناوی (بنیچینەی تۆتالیتاریزم) ” The Origins of Totalitarianism ” . کە زۆر بە فراوانی لەسەری ئەدوێ، هەر لەسەرەتای گەشەی دژە جووەوە Antisemitism و ڕۆڵی پروپاگەندە لەسەر ئەوەی چۆن راسیزم و بیرۆکراتی بڵاو بوونەوە لەژیر سایەی ئیمپریالزمدا. بەڵام لە کۆتاییدا ئەگات بە ئەنجامێك کە هۆکارێکی چاوەروانەکراوە ئەویش: تەنیاییە. نووسەر ئەنووسێت ئەو کەسانەی کە کەوتونەتە حاڵەتی ”تەنیایی و کەمی پەیوەندی کۆمەلایەتی ئاسایی… ئەبیتە هۆی ئەوەی خۆیان بدەنە دەست ئایدیۆلۆجیەکان کە مانای ژیان

و زی خیانی تیا ببینن. تنیایی یان " زموونی ئوی ک ت
سر بم جیهان نیت ب هیچ جرك", Arendt ئنووس " ل جوهری
حوکمی تتالیتاردا … بناغدانرن ب جلاد و قوربانی".
سرباری ئوی ک دنیای ئمرمان جیاوازتر ل سانی١٩٣٠ ی
ئمانیا. ، بام ئم ئاگاداریکی میژوویی نابت چاومانی ل
بنوقنین. پش درکوتنی ئزمی COV-19 ، تنهایی چکی کردبوو
ک ببت یکك ل هستکانی سدی ٢١.
بکاربردنی ئو دیاردان ب برندنوی سیاسی للاین سرکردی
پپلیستی استوکان و هیز توندووکان ل حاشیی
دیمکراتیتدا. ئو خا هاوبشی ک ب یکیانو ئبست ب
کرکارکی هلکانی شمندفر Terry ل ئمانیا ، Eric ئو
کرکار گنجی ل نانواخانیکی پاریس کار ئکات و کابرایکی
کاسب Giorgio ل میلان. ئو زانیاریانی دستم کوتوون
دربارییان و ب دواداچوونم ب کردون، هرسکیان بیاریانداو ب
هبژاردنی داهاتوو دنگ ب سرک پپلیست راسوکان بدن.
هرسکیشیان تنیان.
بپی ئو پناس تقلیدیی ک کراو ب کسی تنیایی بریتی ل
فردیت، بو ئناسرینو ک محرومن ل ژیانی هاوبش،
خشویستی و تکاوی کمایتی یان ل نبوونی پشتگیری للاین
هاویانو. پش ئم (نخشی کرنا قایرس) لکینویك
پیشانی ئدات ک ل هر پینچ کس، س کس ل ئمیریکا USA خیان
وك کسکی تنیایی ئناسن. لهمان کاتدا دوو ل سی
ئمانکان ئن ک تنیایی کشیکی جدی. ل بریتانیا بارک
زر قرستر ک باسی دانانی وزیرك ب تنیایی بکن ل ٢٠١٨ دا,
ل سای ٢٠١٩ ل هشت کسی بریتانی، یك کس هیچ هاویکی نی
باوی پبکا، ئم لکاتکدا پش پنج سا ژک یك ل د
کسدا بوو.

زر اشکاوان سمارت تلفن یکک ل کشکان. ئم نك لبر
ئوی بردوام لسرختی کراوین و سرنجمان پرشوباو، بکو
لبر ئوی بردوام هست ب تنیایی ئکین، لگ ئوشدا ب
جست لگ یککداین, بام لبرئوی بردوام گرانی ئینزار
ل میدیا کمایتیکانو واتای کاریگریان هی لسر قوقین
و کمنتی شرئامز ب تایبت لسر گنجان.
هکاری تریش هن. لشاوی کچ ب شارکان وای کردوو ک شارنیشینان
دراوسیکانیان نناسن و هستی ئینتمایان نبت، ل کاتکدا
بردوام زرك ل ناوچ گوندنشینکانیش هست ب تنیایی ئکن

بەهەی ئەوەی کە هیچ پاڵپشتیەک ناکرێن لەلایەن خێزان و هاوڕێکانیانەوە کە یان ئەو پەیوەندیانە هەڵوەشاونەتەوە یانیش هەر نەماون.

ئینجا ئەوەی کە ئێستا هەمانەو بە بیری لیبرالی نوێ (New Libralizm) ئەیناسین: چل ساڵە سەیری خۆمان کردوە وەک ڕکابەر (منافس) لەگەڵ یەکتردا، نەک هاوکاری یەکتر، خەریکی دەستکەوت و بردن بووین، نەک بدەین. ڕق، بە بەخشندەیی. دەرئەنجامی ئەمانە ئەبێت و جێ پەنجەی خۆی لە کۆمەڵگادا دیار ئەکات. لە تازەترین پشکنین کە لەسەر ٤٦٠٠٠ بەشداربوودا کراوە لە تەواوی دنیادا، ئەوە دەرئەخەن کە ئەوانەی لە کۆمەڵگایەکی فەردیانەدا (Individualistic) ژیان بەسەر ئەبەن،دیاردەیی تەنیایی بە شێوەیەکی بەرچاو زۆرترە لە کۆمەڵگایەکی تێکەڵاو (Collectivist) دا.

وەسفکردنی هەستی تەنیایی تەنها بەوەی تا چەند هەست بە پەیوەندی خۆمان بە هاوڕێ، دراوسێ و هاوکارەکانمان ئەکەین، خۆمان ئەخەینە ناو گێژاوەکی دژوارەوە بە شآردنەوەی هەزگەلەک لەسەر تەنیایی. ئەمە هیچ کێشەیەکی کەسێتی نیە، بەڵکو سیاسیە، بە هەمان ڕێژەش کۆمەڵایەتی و ئابووریشە. ئەمە پەیوەستە بەو هەستە داپچراوەوە لە هاونیشتمان و سەرکردە سیاسیەکان و کار و خاوەنکارەکان.

زۆر شت گۆڕاوە لە جیهاندا بە هۆی گلۆبالیزم ، ئەتمەتە (Automation)، تەقەشوف و ئەزمەی ڤایرەسی کۆرۆنا و دابەزینی ئاستی ئابووری دنیا، وای کردوە کە کەسی تەنیا بێچارە بن و ئەوەندەی تر گۆشەگیر تر بن لە کۆمەڵگا، دەستیان بە هاوپشتیە کۆمەڵایەتیەکان نەگات، ئەوەندەی تر بێچارە بن، نادیاربن و دەنگیان نەبیسترێت.

تێهەڵکێشکرندن لە نێوان کەسایەتی و سیاسەتی گۆشەگیری نەک تابنە یارمەتیدەرەک بە ڕوونکردنەوەی ئەوەی بۆچی ئەمڕۆ ڕێژەی تەنیایی بەرزە لە جیهاندا، بەڵکو هەروەها بۆچی دیاردەی تەنیایی و سیاسەت پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆیان هەیە لەم سالانەی دواییدا.

زۆر زوو لە ساڵی ١٩٩٢ لێکۆڵەرەوان دەستنیشانی پەیوەندی گۆشەگیری کۆمەڵایەتی و دەنگدان بە LePen Jean- Marie کرد کە سەر بە پارتی ڕاستی توندڕەو "بەرەی نیشتیمانی لە فرەنسا" یە. لەلای ئەوسەری ئەقیانووسی ئەتلەسیش (ئەمیریکا) ڕاپرسیەک لەلایەن دەزگای Center for the Study of Elections and Democracy کراوە لە ساڵی ٢٠١٦ ، ئەوە نیشان ئەدەن کە دەنگدەرانی Donald Trump زۆربەی زۆریان ئەو کەسانەن کە کەمترین هاوڕێیان هەیە، کەمترین ناسیاویان هەیە و کەمترین کات لەگەڵ هاوڕێ و خزامنیان ئەبەنە سەر لە هەفتەیەکدا،

ئەمە بە بەراورد لەگەڵ هەوادارانى هەريەكە لە هيلارى كلينتن و ساندرا.
لە ووتويژەكانمدا لەگەڵ دەنگدەرانى ڕاستى توندڕەو لە هەموو دنيادا، گەشەگيرى بابەتى دووبارە بووە. Eric ئەو كرێكارەى كە لە نانەواخانەيەكى پاريس كار ئەكات، ئەيگێڕايەوە بەم كە ژيانى شار جەند تەنياييە، و چەند دڵخۆشە بە بەژداريكردنى لە كۆبونەوەكانى Rassemblement National (RN كە پێشتر بەرەى نيشتمانى لە فرنسا بوون) لە ڕۆژانى چوارشەممە. چەن پێكەوە ئەچنە دەرەوە بۆ نۆش كردنى پەرداخێك بيرە و دواى ئەوە خەريكى بڵاو كردنەوەى بەياننامە و هەڵواسينى پلاكاتن پێكەوە. بۆ ڕێكردن بەرەو لاى Le Pen هەندێك پارتى سياسى ترى ناسيوە، لەوانە پۆپۆليستى چەپ، بەلام ئەو جێ و شوينى خۆى لە ناو RN دا ديتەوە، كە پێشوازيەكى تايبەتيان لێ كردوە.
هەروەها بير لەو ميتينگى هەڵبژاردنە بكەنەوە لە ٢٠١٦ كە دۆنالد ترمپ كردى، چەند سەركەوتوبوو، و ئەوە تێئەگەن كە بۆچى ئەو زۆر پەرۆشەتى جاريكى تر ئەوانە بەرێتەوە بۆ كەمپينى هەڵبژاردنى ٢٠٢٠. دەرياێك لە خەڵكى پۆشاك سوور بە كلێتەى سوورەوە، باج و كراسى قۆڵ كورت (T-shirt) كە لەسەرى نووسراوە ”Make America Great Again”، ئەو ئاهەنگە هاوبەشانە وا لەو خەلكانە ئەكات كە هەست بكەن ئەوان بەشێك بن لە شتێكى گەورە. ئەمەش وايان لێ ئەكات كە هەست بە شوناسى خۆيان بكەن، كە زۆرێك لە دەنگدەرانى بە زەحمەت ئەو هاوخزمايەتيە ئەبيننەوە لە شوێنێكى تردا.
بەڵام ئەمە هەر ئەوندە نييە كە پۆپۆليستە ڕاستڕەوەكان توانيابێتيان نيمچە عەشيرەتێكيان درووستكرد بێت، كە ببێتە هۆى بوونى ئاوا دەنگدانەوەيەكى گەورە لە نێو ئەو كەسانەدا كە پەيوەنديە ئاسايى و تەقليديەكانيان بە جێكار و دامەزراوە ئايينى و كۆمەڵگا بە گشتيەكەى بچراوە.
سەركەوتنەكە لەوەدايە: ئەوان هەڵئەستن بە گرتنى هەستى دابران و تەهيميش كە لەم ساڵانەى دوايدا زۆرێك لە هاووڵاتيان ئەزمونيان كردوە، هەستێك كە لە بيركرابن، هەتا لەلايەن دەسەڵاتدارانى سياسى و ئابوريەوە وازيان لێهێناون (بە جێيانهێشتون).
”ئەم سيستەمە ئابووريە نادادية”، ئەمە قسەى Eric كە كرێكارێكە لە پاريس. ”ئيتر تۆ سەخت كار بكەيت بەس نييە، ئەبێ تاقەت پڕوكێن بە سەختى كار بكەيت. ئيتر تەنها ئەوە بەس نييە زيرەك بيت، ئەبێت سوپەرزيرەك بيت و ئەو مرۆڤە ڕاستقينيە بە دەست بێنيت(ببيتە پياو) – ئەگينا زۆر زەحمەتە بتوانى ئەوەت دەستكەوێت كە بەشى ژيانت بكات”.

Terry ک□ کر□ک□اری خەتی شەمەندەفەرە، هەست ئەکات بۆتە شتێکی تێکشکاو. باوکی هەشت مندالە و لە ڕۆژهەڵاتی – Tennessee، بیست سال□ ل□ هێڵی شەمەندەفەر خزمەتی هەیە، و ژیانی لەسەر "لەم مووچە بۆ ئەو مووچەیە" لە جیاتی ئەوەی کە "ژیانێکی زۆر باش" کە پێشتر هەیبوو. وەك هەموو ئەو کرێکاری هێلی شەمندەفەرانەی گ□و□م لێ گرتون، ئ□و□یش باوەڕی وایە کە Tremp گوێ ئەگرێ و ئەیەوێت " چاوی لە خەڵکەکەی خۆی بێت"، بەڵام سەرکردە سیاسیەکانی پێش ئەو بە باوەڕی ئەو چاویان پۆشیوە لە داخوازیەکانی خەڵك.
کەواتە تووشی سەرسورمان نەبین کاتێك ل□ک□□ر□وان هەڵدەستن بە لیکۆڵینەوە لە مۆڵگەی ڕاستڕەوە توندرەوەکان لە فرنسا و ئەڵمانیادا، ئەوەیان دۆزیوەتەوە کە " بەجێهێشتن" ئەو بابەتە زۆر دووبارەیەیە. لەوێدا چەندەها پارتی چەپی مامناوەند چەوت دەرچوون، ئیتر لە دیدگای زۆرێکیاندا ئەوانە وا سەیرناکرێن کە بیر لە بەرژەوەندی "لەبیرکراو" و " بەجێهێشتراو" ەکان بکەنەوە. ئەمە بە تایبەتی بۆ کۆمەڵگای چینی کرێکار راستە، و زۆربەی جار لە کۆمەڵگای زۆرینەی سپی پیستدا.

تەنیایی شتێکی تریش ئەکات…

ئاسۆی بینینیان ئەگۆڕێت بۆ جیهان و دەوروبەر. لە لیکۆڵینەوەیەکدا کە لە کۆلیژی King لە لەندەن ساڵی ٢٠١٩ کراوە، داوا لە ٢٠٠٠ خویندکاری ١٨ سالان کراوە، کە ڕوونکردنەوەیەك بنووسن لەسەر دراوسێکانیان و تا چەند هاوڕێیانن. هەمان پرسیار لە خوشك وبرای ئەو بەشداربوانە کرا، کە لە هەمان ناونیشاندا ئەژیان. بە کورتی، ئەو خوشك و برایانەی کە زۆرتر تەنیان، تێڕوانینیان بۆ دراوسێکانیان کەمتر هاوڕێیانە بوو، و کەمترین پەیوەندیان پێوە هەبوون، و کەمتر باوەڕیان بەو خوشك و برایانە هەبووە کە کەمتر هەستی تەنیایان هەبووە.
کەسە تەنیاکان ئاوا سەیری جیهان ئەکەن کە شوێنێکە دوژمنکارن و ترسێنەرن. پۆپۆلیستی ڕاست□و زۆر زیرەکانە ئەم ترسەی تەنیاکان ئیسغلال ئەکەن. لە پاڵ ئەوەی کە فۆکوس لەسەر ئینتمایە، هەمووکاتێکیش نامەیەکی ڕوون و ئاشکرایان هەیە لەسەر ئەوەی کە کێ بانگ ناکرێت. بۆ نموونە بیر لەو هەزاران دەنگەی هاواریان ئەکرد "دیوارەکە درووستکەن" لە کۆبوونەوەی هەڵبژاردنەکەی Tremp . یان چۆن هەوادارانی (Alternative für Deutschland (AfD لە کاتی خۆپیشاندانەکاندا هاواریان ئەکرد " ئێمە خەڵکین"، وەك بەفری سپی دیارە کە کێن خەڵك، کێش خەڵك نیە.
ئا لێرەدایە یاریکردنی پۆپۆلیستەکان لەسەر تەنیایی و گۆشەگیری

دەگرنەدەست بە شێوەیەکی زۆر ناشرینانە و جیاکاریانە. لە ڕێگەی بەهێزکردنی هەستی هەوادارانی "بەجیهێشتراون" و "لەبیرکراوان" و دانانیان ل□ بەرمبەر ئەوانەی بە ئاشکرا سیاسەتی ئاواتەخوازی خەلکانێکن کە لەوان ناچن- کەسانی کۆچبەر و هەندێك جار کەسانێك کە ئایینی تر یان رەگنی پێستی تریان هەیە – دەست ئەکەن بە هەڵکردنی ئاگری پروپاگەندەی ترسی پۆپۆلیستیانە لەژێرناوی هەست، دڵەڕاوکێ و نادڵنیایی و یاریکردن بە جیاوازیەکانی ئەتنیکی و ئایینی بۆئەوەی گوێڕایەڵی و پشتیوانی بە دەستبێنن.

لە توێژینەوەیەکی نوێدا کە لە سەر ٣٠،٠٠٠ مرۆڤی خۆبەخش کراوە بۆ لیکۆلینەوەی (European Social Survey پرسیارنامەیەکە کە لە لایەن کۆمەڵناسەکانەوە بەکار دەهێنرێت)، ئەوەیان دیتەوە، ئەوانەی کە زۆرتر دەربڕی دژی کۆچبەرانن، نەك هەر لە رووی دیمۆگرافیەوە خۆیان جیاکردۆتەوە- لە رووی تەمەن، ڕەچەڵەك و پیشە- بەڵکو لە دوای نەمانی دڵنیابوونی ئابووریەوە، دادب□زینی ئاستی باوەڕ لە لایەن هاووڵاتیان و دەسەڵاتدار و لە هەموویان گرنگتر، گۆشەگیری.

لە ساڵی ٢٠١٦ ترەمپ وای لە تەنیاکان کرد کە هەست بەو□ بکەن ئەبینرێن و ئەبیسترێن. ئەو ڕاستەوخۆ بۆ ترس و بەجێهێشتنی ئەوان ئەدوا، لە هەمان کاتدا ئەو وا خۆی پیشان ئەدان کە ئەو تەنها کەسە لێیان ئەگات و گرنگیان پێ ئەدات. لە کەمپینی هەلبژاردنی ساڵی ٢٠٢٠ دا توانای خۆی دووهەندەی تر ئەکات لە سەر ئەم ستراتیژیە: "ئێمە خێزانێکی نیشتیمانین" کە لە کۆنگرەی نیشتیمانی پارتی کۆماریدا لە ئۆگۆست ڕایگەیاند." ئێمە هەردەم پارێزگاری خۆشەویستی و ئاگاداری یەکتر بین".ئەو ئاگادارمان ئەکاتەوە لەوەی کە" هەموو ئەوانەی بە دەستمان هێناوە، ئێستا لە خەتەردایە" – هەڕەشە لەلایەن نەناسراو (غەریب)، لەلایەن تاوانکاران، لەلایەن هەواڵە درۆکان. ئەمە ئەو ستراتیژەیەیەکە بۆ مشکە تەنهاکە دروستکراوە بۆ ئەوەی خۆی بدا بەدەستەوە (تەسلیم). ئەگەر Joe Biden نەتوانێت ڕووب□□□ووی ئەوگووتارە بێتەوە و نەتوانێت پەیوندی بکات بەو ئەمەریکیە تەنیایانەوە – بە تایبەتی بەشی ناوەڕاستی ئەمەریکا، لەوێدا تەنهاکان ئەو کەسانەن کە تاجی هەڵبژارندن ئەبەنەوە.

یەکێتی چۆن محەمەد حەلاق و هاوڕێکانی تیرۆر کرد؟
...نووسینی: ستیڤان شەمزینی

تەرمەکانیان سووتاندبوون و خستبوویانە گۆڕێکی بە کۆمەڵەوە

پاش بیست و یەک ساڵ گۆڕەکەشیان شێواند

پێش بیست و پێنج ساڵ و لە ڕۆژێکی وەک ئەمڕۆدا "2-11-1995" سەرکردەی سیاسیی و سەربازیی چەپڕەو "محەمەد حەلاق" و یانزە لە هاوڕێکانی، لە بازگەی "کۆیە"ی یەکێتی نیشتمانی کوردستان درانە بەر دەستڕێژ و لە ئەنجامدا دوو لە هاوڕێکانی هاوڕێ حەمە گیانیان لە دەستدا و هاوڕێ حەلاقیش بە سووکی بریندار دەبێت، بەڵام هێزێکی سەربازیی یەکێتی کە پێشوەختە لە دەوروبەری لە بازگەکە کۆکرابوونەوە، لە هەر چوارلاوە گەمارۆیان دەدەن و بە دەستبەسەرکراویی دەیانگوێزنەوە سەربازگەی "سەلام" لە شاری سلێمانی کە بارەگای فەرماندەیی یەکێتی بوو، هەر لەوێ بە دڕندانەترین شێوە پاش ئەشکەنجە و ئازاردانێکی زۆر گوللەبارانیان دەکەن. ئەگەرچی هەفتەیەک دوای ڕووداوەکە، کەناڵی گەلی کوردستان، زمانحاڵی یەکێتی، هەواڵی ئەوەی بڵاو کردەوە، بە هێرشێکی سەربازیی حەمە حەلاق و یانزە لە هاوڕێکانی لە بازگەی کۆیە شەهید کراون، بەڵام ئەمە بە داپۆشین و پاساودانی ئەو تاوانە و کەمکردنەوەی راددەی نەفرەتی هاووڵاتیان بوو لە دژی ئەو کردە تیرۆریستییەی یەکێتی، راستییەکەش بۆ هەموو لایەک روون و ئاشکرا بوو کە بە دیلکراوی لە سەربازگەی سەلام "مەعسکەر سەلام" بە دڕندانەترین شێوە شەهید کرابوون. ئەمە جگە لەوەی تەرمەکانیان سووتاندبوون و خستبوویانە گۆڕێکی بە کۆمەڵەوە، بەڵام لە ترسی ناڕەزایەتی جەماوەریی و تووڕەیی کۆمەڵانی خەڵک، تەرمەکانیان رادەستی کەسوکاریی قوربانیان کردەوە.

شەهید محەمەد حەلاق، لە ساڵی 1955 لە شاری کۆیە لە دایک بووە، پەروەردەکراوی دەستی دایکێکی ناسراو و شۆڕشگێڕی خۆشەویستی وەک "ئایشە گوڵ" بووە، لە کۆتایی هەفتاکاندا پەیوەندیی بە پارتی کۆمۆنیست "حزبی شیوعی عێراق"ەوە دەکات، لە ساڵی 1981 روو دەکاتە شاخ و لە ریزەکانی حزبی شیوعیدا دەبێتە پێشمەرگە، هەر لەو ماوەیەدا ناوبانگی چەلەنگی و چالاکییە سەربازییەکانی بە سەرتاسەری

کوردستاندا بڵاو دەبێتەوە، بۆیە لە ساڵی 1985 دەبێتە سەر لقی هێزی پێشمەرگەی حزبی شیوعی و پاشتر لە ساڵی 1987 دەبێتە فەرماندەی بەتالیۆنی 31، لە ساڵی 1988 دایکی هاوڕێ حەمە "ئایشە گوڵ" لە سەربازگەی رەشکین لە پاش ئەشکەنجەیەکی زۆر و بێ ئومێدبوونی پیاوانی رژێمی بەعس لە درکاندنی زانیاریی لە بارەی هێزی پێشمەرگە دەدەینە بەر دەستڕێژ و شەهیدی دەکەن. وەک هاوڕێ فەهد گرەدەوانی ئاماژەی بۆ دەکات، لەو کاتەی دایکی شەهید حەمە لە زیندان دەبێت، پیاوانی رژێمی بەعس پەیوەندیی پێوە دەکەن ئەگەر هاوکاریی رژێم بکات لە بەرامبەردا دایکی ئازاد دەکەن، بەڵام هاوڕێ حەمە حەلاق بە هێرشکردنە سەر سوپای عێراق لە رێگەی نێوان کۆیە – هەولێر وەڵامی ئەو داوایەی رژێم دەداتەوە. پاشتر هاوڕێ حەمە پلە بە پلە وەک فەرماندەیەکی شۆڕشگێڕ پۆستی خەباتگێڕیی بەرز دەبێتەوە. لە دوای راپەڕین لە کاروچالاکی سیاسیی بەشداریی کارای هەبووە. دواتر لە جیابوونەوەی شیوعییە کوردستانییەکاندا لە حزبی شیوعی، رۆڵێکی بەرچاوی دەبێت لە پێکهێنانی حزبێکی نوێی چەپڕەوی کوردستانی بەناوی "پارتی کاری سەربەخۆیی کوردستان" لەو حزبە نوێیەشدا پلەی کارگێڕی مەکتەبی سیاسیی "بیرۆی سیاسی" پێدەدرێت.
لە سەروبەندی پێکهێنانی حکوومەتی هەرێمی کوردستاندا لە 1992، خودی مام جەلال داوا لە حەمە حەلاق دەکات کار لەگەڵ یەکێتی بکات، لە بەرامبەردا پلەی ئەندامی مەکتەبی سیاسیی و وەزیری پێشمەرگەی یەکەم کابینەی حکوومەتی هەرێم کە پشکی یەکێتی بوو پێدەبەخشن. بەڵام هاوڕێ حەمە بەهەموو شێوەیەک ئەو داوایەی تاڵەبانی رەد دەکاتەوە و پێیوایە کۆمەڵگەی کوردیی پاش راپەڕین زیاد لە هەر شتێک پێویستی بە هێزێکی چەپی کوردستانی هەیە. ئەمەش ترسی لەلای یەکێتی بۆ پلەی یەکەم دروست کردبوو، کە شەهید حەمە حەلاق ئەو کەسەیە دەتوانێت بەم ئەرکە هەڵبستێت، بۆیە لەو کاتەدا کە هەولێریش لەژێر رکەفی یەکێتیدا بوو، حساب لەسەر کارایی حەمە حەلاق دەکرا، شەڕی کۆنە قینیشی لەگەڵ دەکرا، کە لە قۆناغی شاخدا، شەهید حەمە حەلاق، وەڵامی توند و کەمەرشکێنی هەر دەستدرێژییەکی یەکێتی دەدایەوە بۆ سەر حزبی شیوعی. لەبەرئەمە یەکێتی پیلانی تیرۆر و تەسفیەی شەهید حەمە حەلاق و لە باربردنی حزبێکی چەپی کوردستانیان خستە رۆژەڤی خۆیانەوە، تا دواجار لە رۆژی 2-11-1995 ئەو پیلانە خوێناوییەیان لە زاڵگەی تەپزاوەی کۆیە ئەنجامدا و دوا تراکتی ئەو تراژیدیایەشیان لە سەربازگەی سەلام کۆتایی پێهێنا.
لە گرتە ڤیدیۆییەکدا کە لە سەربازگەی سەلام لە سلێمانی لەلایەن خودی یەکێتییەوە تۆمارکراوە، داوا لە شەهید حەمە دەکەن دوا قسەی بکات، ئەوان چاوەڕوانی ئەوەی لێدەکەن بچەمێتەوە و بەڵێنی کارکردن

بە یەکێتی بدات بەڵام شەهید حەمە دوا پ□یقی بەم جۆرە دەبێت “من داکۆکی لە خۆم ناکەم، ئەگەر من تاوانبار بم، ئەوا ئەو پێشمەرگانەی لەگەڵمدان هیچ تاوانێکیان نییە، هەرچیتان هەیە بەرامبەر خۆم بیکەن” لەدوای ئەم وشانە یەک یەک پێشمەرگەکانی بەبەرچاویەوە شەهید دەکەن و دواتر چەند گولەیەک دەنێن بەسەری شەهید حەمەوە و گیانی پیرۆزی بۆ هەمیشە هەڵدەفڕێت. لەدوای ئەمەش تەرمەکانیان دەشێوێنن و دەیانسووتێن و دەیانخەنە گۆڕێکی بە کۆمەڵەوە. دواتر لە ژێر فشاری جەماوەریی و بەهیمەتی رێکخراوی کورد بۆ مافی مر□ق و رێکخراوی مافی مر□ق و لیژنەی هاریکاریی نیشتمانی و حزب و رێکخراوە سیاسییە کوردستانی و عێراقییەکاندا، یەکێتیی رەزامەندیی دەدات تەرمەکانیان لە گۆڕە بەکۆمەڵەکە دەربهێنێت و بیداتەوە دەستی کەسوکاریان، بەڵام بە نوسراوێکی جەبار فەرمان، ئەم مەرجانە بەسەر کەسوکاری قوربانییەکاندا دەسەپێنرێت: یەکەم: تەرمی شەهیدەکان دانە دانە رادەستی کەسوکاریيانە دەکرێنەوە لە رێگەی کۆمیتەیەکی تایبەت بەم کارەوە. دووەم: شەهیدەکان دەبێت یەکسەر بنێژرێن و نابێت ئەو کیسانە بکرێنەوە تەرمەکانیان تێدایە. سێهەم: نابێت بە هیچ شێوەیەک رێورەسمی پرسەیان بۆ ئامادە بکرێت. بەڵام پاش 21 ساڵ و لە ساڵی 2016دا لەلایەن دەستێکی رەشی درێژکراوەی تیرۆریستانی مەعەسکەر سەلامەوە کێلی گۆڕی شەهید حەمەیان شکاند و گۆڕەکەشیان شێواندبوو.

ناوی هاوڕێ گیانبەختکردووەکانی ئەم پرۆسە تاوانکارییە:

1-محەمەد حەلاق
2-ژینۆ سەربەست
3-سەرھەرد کەریم “سورە”
4- خالید ساڵح
5-تۆفیق محەمەد “سەفین”
6-خەسرەو ستار
7-کاوە ئەحمەد رەشید
8-موسەدەق پیرداود
9-ئیسماعیل مراد “شێرۆ”
10-حەمید حوسێن
11-مامە کەریم “پێشڕەو”
12-غازی رەشید “دارا”

ئایدیۆلۆژیای تۆتالیتار .. ئاراس سەعید

ئایدیۆلۆژیا چەمکێکی مۆدێرنیتەیە، لە هەردوو وشەی لێکدراوی (ئایدیا) و(لۆجی) وەرگیراوە. ئایدیا وشەیەکی یۆنانییە و فەیلەسوفی یۆنانی ئەفلاتون بەواتای فۆڕم بەکاری هێناوە، هەرچەندە ئەو وشەیە فرە ڕەهەندە و هانائارێنت، بەواتایی خەیاڵ یان بیرۆکە ئاماژەی پێکردووە، پاشگری (لۆجی) بەواتای زانست دێت…. حیزبە تۆتالیتار و دیکتاتۆرەکان لەڕێگەی قۆڕخکردنی تاقیگەکانی زانستەوە، بیرۆکەکانی خۆیان بەرهەم دەهێننەوە. بەواتایەکی تر، زانست وەکو؛ ئامڕازێک دەکرێتە خزمەتی بەرژەوەندیەکانی حیزبی سەرکوتکار و فاشیزمەوە. لەدیدی ئارێنتەوە؛ دیکتاتۆریەتی سۆڤیەت و نازیزمی فاشیزم، لەڕێگەی مۆنۆپۆڵکردنی زانستەوە توانیان ئایدیا سەرکوتکارەکانی خۆیان بسەپێنن. ئەمە بەئاشکرا لە فاشیزمی نازیزمدا دەبینین کەسود لە تیۆری پەرەسەندن وەردەگرێ بۆ ڕەواجدان و بەرهەمهێناوەی دەسەڵاتەکانی. فەلسەفەی مارکسیزمیش ئامڕازێکی کوشندەیە بەدەست ستالین و سوپای سورەوە.

حیزبی تۆتالیتار بەوتارێکی پۆپۆلیست و زانستی سود لەجڤاتی پەراوێزخراو هەرچی و پەرچییەکانی کۆمەڵگا وەردەگرێت. حیزب کەسە نەفرەتلێکراو و پەراوێزەکانی کۆمەڵگا دەقۆزێتەوەو وەکو ئامڕازێک بەکاریان دەهێنی بۆ دروستکردنی کودەتا و شۆرش. لەکۆتایشدا ئەو مرۆڤانە کەرامەت و مۆڕاڵ و کەسایەتیان بەندە بەمانەوەی حیزبەوە. حیزب کەسە هەرچی و پەرچییەکانی نێوکۆمەڵگا دەکاتە بەرپرسی زیندان و دامەزراوەسەرکوتکارەکانی و ئیمیتاز و پلەو شەخسیاتیان پێ دەبەخشی و لەگەڵ ڕوخانی حیزبیشدا دووبارە دەبنەوە کەسانی نەفرینلێکراو و پەراوێزی کۆمەڵگا. ئەم پرسە زۆرجار لە دۆخی ئاورتەی کوردستاندا دەخوێنینەوە، کەدەڵێن بۆچی زۆرینە ڕازین و بەردەوام ڕەواج بەسەرکوتکاری و تاڵانکارییەکانی دەسەڵات دەدەن، لەدیدی منەوە ئەوانە کەسانێکن کەرامەت و شوناسیان بەندە بەمانەوەی حیزبەوە، حیزب پلەو پۆستیان پێ دەبەخشی و لەگەڵ ڕوخانی دەسەڵاتیشدا وەکو جاش و مستەشارەکانی ڕژێمی بەعسیزمی فاشیزم مێژوو سزایان دەدات.

حیزبی تەتالیتەر قوربانیەکان دەکەتاوە بەقوربانی و هەمیشە لەوڵاتدا وادەردەکەون، کە ئەندامانی حیزب یەکگرتوو و هاوڕێن. بەڵام بەپێچەوانەوە کاهینێکی زۆر تەنها و غەمگینن. تەنانەت لەکاتی بۆنەو ئاهەنگەکانیشدا توانای دەربڕینی ناڕەزاییان نیە، چونکە حیزب دەست وەردەداتە ناو ڕەهەندە تایبەتەکانی ژیانیان و تەواوی ئەقڵیەت و ئازادیەکانیان مۆنۆپۆڵ دەکات. لەکاتی بۆنەی لەدایک بوونی سەرکردە و یادی حیزبدا وەکو بوکەڵە سەمایان پێ دەکات و بەبەیاڕ وێنەی پڕۆفایلیان پێ دەگەڕێت.

ئاراس سەعید

جیهان پێویستی بە رێنسانسیکی تری دژی ئاینیە! .. حەمید تەقوایی

ئازادی دەربڕن بەبێ ئازادی ڕەخنەگرتن لە پیرۆزی و چەقبەستویی و تابۆکان هیچ مانایەکی نیە، ئاین بنچەی پیرۆزی و چەقبەستویی وتابۆکانە. ئەگەر ڕەخنە لە ئاین نەگیرایە ئەوە هێشتا ڕاستی و زانست و هونەر لەزیندانە تاریکەکانی سەدەکانی ناوەڕاستدا دەبون بەڵام ئەگەر لەسەدەکانی ناوەڕاستدا کلێسا کلیل بەدەستی کپکردن ومێشک وشکردن بوو
ئەوە ئەمڕۆ ئیسلامی سیاسی ئەو دەورە دەگێڕێت. ئەمڕۆ حکومەتە ئیسلامیەکان لەوڵاتانی بەئیسلام گیراودا نەک تەنها ئازادی دەربڕین بەڵکو هەناسەدان،واتە ئازادی خودی ژیانیان.کردوەتە قوربانی لە پێناو پیرۆزیەکانی ئیسلامدا.لە کۆماری ئیسلامیدا سزای “بێڕێزی کردن بەپەیامبەر”و سوکایەتی بەوەلی فەقیە و’ئیمامە بێگەردەکان”وە تابۆکانی تری ئیسلام بەفەرمی ویاسایی سزاکەی لەسێدارەدانە. ئەمە تەنها پیشێلی ئازادی دەربڕین نیە بەڵکو پیشێل کردنی ژیانە. ئەمە تاوانی دژی مرۆڤایەتی ومەدەنیەتە. هەر بەوجۆرە کە تاوانی پشکنینی بیروڕا لە ئەوروپای سەدەکانی ناوەڕاستدا نەدەتوانرا بە پێشێلکردنی ئازادی دەربڕین ڕونبکرێتەوە،تاوانی ئیسلامیەکان لە پاریس ونیس و

ڤێنناش تەنها هیرش نیە بۆسەر ئازادی دەربرین.بەڵکو هێرشێکە بۆسەر خودی ئازادی وخودی پێشکەوتوخوازی وئینسانیەت.بۆبەرگری لە وشک هەڵهاتویی و خورافەت و تاریک بینی دەکوژن و سەر دەبڕن. وە ئەم وشک هەڵهاتویی و تاریک بینیە بەتنها هەڵقوڵاوی هزری وشک هەڵهاتوی ئایەتوڵاکان وئاخوندەکانیە بەڵکو زیاتر لە ئەوان پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە هەژماری بانکیەکانیانەوە هەیە.کاتێک خامنەیی و سەرکردە سەربازیەکانی سوپا و ئایەتوڵا ملیار دێرەکانی پەلاماری ئەوکەسانە دەدەن کە ” بێڕزی بە پەیامبەری ئیسلام”ئەدەن لە ڕاستیدا ئەیانەوێت بەرگری لە کاروکاسپی باوپیران و لەسەروەت وسامان و دەسەڵاتی خۆیان بکەن.تەنها ل□ □□خن□ □□گ□ی گرتنی ئازادانە و هەمەلایەنەی لەئاین،بە زانست وفەلسەفەو هونەر وشیعرو پەخشان وکۆمیدی وهەجوەوە ،دەتوانیت شکست بە بازرگانانی نەزانی و وشک هەڵهاتوی بهێنیت.دونیا پێوستی بە ڕینسانسێکی تر هەیە،بەرینسانسێکی سۆسیالیستی لەدژی هەموو چەق بەستوییەکان و تابۆکان وئەخلاقیات وپیرۆزییە ئاینی ورایسیستی ومللی ونەتەوەیی و ئەخلاقی وڕەگەزیەکان،شۆڕشی دژی کۆماری ئیسلامی ئەتوانێت مەشخەڵی ئەم ڕینسانسە بێت لە ئاستی جیهاندا.

٢٠٢٠\١١\٣

وەگێڕانی کاوە عومەر

دەنگ … سەباح ڕەنجدەر

برین و بڕین

برین دەڵێی مانگی پڕە بەسەر ڕێگای نیوەچۆڵ کراوەتەوە
دەست بەسەر دژوارییەکان دادەهێنێ و پەنجەی گەرم دەبن
گەرمایی پەنجە گۆرانیی هێمنی و بیرەوەریی زەوییە
***
بڕین بەدوات دادێ
بڕوای بە ڕۆیشتن نامێنێ و دەرگات لەدوا دادەخا
چرای سێبووریت دەکوژێنێتەوە و دەتخاتە چاوەڕوانییەکی ساردەوە

بۆر و بۆڕ

سۆفە لەناو عەردێك كە سڵاوی دۆستانی وەرگرتووەتەوە
بۆر دەچێتەوە و سەری دەجووڵێنێتەوە
لە پەنجەی گەوجی سەر پەلاپیتکە بێپەروایە
لە چاوی یاران بەر بینینی هەقیقەت کەوتووە
بە ئازاری دانەوێڵە پەروەردە بووە و نازی بای ناوباڵە
***

تۆوی بۆڕ

لەژێر خاکێکدا لە جەزبە بەرز بووبێتەوە
ڕایەڵی خۆر بەسەر خۆیدا هەڵدەکشێ
ڕەنگ لەچاوی بەهێز دەبێت و هەڵە ناکا
تەزووی مردن بەجەستەی زەوی نەگەڕاوە

گۆران و گۆڕان

گۆران خۆی مووتوربەی درەخت کرد و بەلای ڕووبارێکدا ڕۆیشت
گەڵاکانی ڕازیان درکاند و لە شێوەی کۆتری پەڕگەرم جەژنی فڕینیان ڕێکخستووە
***
گۆڕان چاودێریی بوون و باشی نەکرد
خۆڵی دەوری کوارگی کێوی هەڵدایەوە و نواندیەوە

بر و بڕ

شتێکی سادەیە لەبری دڵەکوتێی مەرگ کە ڕێگات نادات بمێنیتەوە
چاوت تەواو خاوببێتەوە و سروودی نیشتیمانیت بیربچێتەوە
***
لەبڕی دەستهەقی گۆڕ
وەك بوونەهەڵمی ئاو
لە شوێنێکی تردا دەربکەویتەوە و خێوەتگای پەنابەران هەڵبژێری

کەر و کەڕ

چارەنووسی کەر ڕسکانە بەرانبەر گردێك
سوپای گیا داگیری کردبێت

کەڕ لەسەر زەمینی حیکمەتدا
بێباکە لە دڵەخورپەی مۆسیقای ماتەم و پێکەنیوە بۆ چرۆی نۆبەرە

وەرین و وەڕین

گوڵێك لە بـێدەنگییدا گەشەی کرد
لە شێی زستانێك وەری
شوێنی ڕسکانی ناسی و ڕسکایەوە
داوای کرد دەست بـێن یەکتری بناسن
***

فریشتەی دووڕوو

لە ڕووی یەکەمی شەرابی بەهێ بوو
لە ڕووی دووەمی سەگی وەڕیوی کلکبڕاو

هەڵکران و هەڵکڕان

لە ڕوومەتی کراوەدا ئاڵا هەڵکران
با دەمی هەڵبزڕکا و چۆکی مەیی
لێژی و گرژی لە لەرینەوە و سەما مەودایان نییە دەفتەری ڕێزمانن
***

خۆشەویستان ڕۆیشتن

هیوام خواست وێنەی دزی هەزار ئاگرم لە بەرگی دیوانەکەم هەڵکڕاندا

باراندن و باڕاندن

باراندن تەپونم لە باڵی باڵندەی هەرداوهەرد دادەتەکێنێ
فێری بزەی دڵنەوایی دەکا و دەیڕژێنێتە ژێر درەختی دووبەر
گەشە و ئەنوای لێ ون نابـێ
***

ئاسکێکی سەرتاساو لە ئەشکەوت ماوەتەوە
خودایە ڕێم بدە بە دوای ئەم باڕاندنە دا بچم
پاشان چەترێك هەڵدەم و بەناو تاریکیی شەودا بـڕۆم

فریو و فڕیو

بەژێر درەختی سەر پڕ جریوە و جووکەی باڵندەدا تێپەڕیم
فریوم خوارد دەنگی باڵندەم لە بـێدەنگیی درەخت خۆشتر ویست
***

دان و پووشی قەقنەس لە زایەڵەیە
پاراوی ئاگر دەچۆڕێنێتەوە
بەرەو چاوەڕوانی فڕین هێلکەی لە ڕازی نەبوون بە سەکۆی زەوی دەترووکێ

لەخۆبایی نییە دزی مرۆڤی گەوج دان و پووش و تررووکانی بردە ئاسمان
ڕێی نەدا هیچ ئاوێنەیەك بەرانبەری خۆی پاك بکاتەوە
دزی هێلانە شوێنپێشی قایم بکات هەڵدەخلیسکێ

سوور و سووڕ

ڕەنگی دڵ بەسوور بڵێ
تۆ لە کوێ بووی ئەی لە ئاو پڕ ڕەنگتر و سەنگەرگرتوو لە ژمارە و ساڵە کەوتووەکان
***
ئاهەنگی چ نسکۆیەك یان مارەکردنی خۆر لە خۆی بگێڕێ
سووڕی ناو و نیشان و گیان بەبەرەێنانەوە و بە زمان هێنان
ڕەنگی دڵ نەبووایە
ئەم دنیایەش نەدەبوو یان زاری نەهەنگ دەبوو

تشرینی دووەمی 2020 هەولێر

کتێب/ میدیای کوردی لە بازنەی گەمەکانی سیاسەتدا .. نەژاد عزیز سورمێ

- میدیای کوردی لە بازنەی گەمەکانی سیاسەتدا
- تابلۆی بەرگ: کارێکی کۆالژی نووسەرخۆی
- دهرەێنان و دیزاین: کاروانمحەمەد سینۆ
- چاپیەکەم 2020
- نرخ:(١٥٠٠)دینار

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن …]

ژمارە 15ی دەنگی کرێکار

پێگەیەکیڕۆژنامەگەریی کرێکارییە‌□ ژمارە (١٥) ساڵی دووەم /ترشینیدووەم/

[بۆ خوێند□و□ی ئەم ژمارەیە کلیکی ئێر□ بکەن ....]

دەمەو بەیانیەکی قەترانی ... شیعر/کاوە عوسمان عومەر

(١)
کە گوڵی زەرنیخی تەمەن ..
پێڵوە مۆرەکانی، ،
لەسەر ڕۆخی ڕوباری..
حەزی گەڕا نەوەت کردەوە
دەگەمەوە لای شەپۆلە..
ئەفسون□کانی ڕوخسارت
(٢)
قورمزین ئەستێرەکانی تۆ ،
بە ڕوخسارما ئەپریشکێنەوە
کە سپێدەش، قەترانی بوو، ،
وەک دڵی تۆ، ،
من هەر چاوەڕێم،
بۆنیگاکردنی، ،
ڕەوە ئەسپی سپی..
کەناری چاوە خومارەکانت

(٣)
بە پەلە پرسوکێ
گەر فریای عیشق بکەوین،
گەر فریای کاسێ ژینی ڕژاو بکەوین
گەر فریای ئاوێتە بوون
بە مەرگێکی ئەرخەوانی خۆشبەخت کەوین
تۆ وەک تەمێک بە گوێما چرپاندت،
لە کاتێکا ، چارۆکەی دوا کەشتیش
لە دەروازەی مانگێکی شینا وون بوو
شەمەندەفەری پیاوە کۆچەریەکان،
ژنە وو□□کان،،
لە هەڵم و تەما بەیەک دەگەن،
کەس کەسی تر ناناسێتەوە
کە لەیەک شارا لە شەقەی باڵیان دا،
لە ویستگە زۆرەکانی..
شەکەتبوون،،
هەڵبەت کەسیان ئارەزوو ناکا
برینی سەر دڵی قەترانی ئەوی تر ببینێ
کەسیان کاتی ووردبونەوەی..
هەڵپروسکانی …
پەڕو باڵی ڕۆحی ئەوی تری نیە،
لەوانەیە لە ویستگەی خەوێکی ترا،
لە دۆزەخێکی جوانی ترا،،
هیجیان لە تەرمە مرۆڤەکان
یەکتر جێ نەهێڵن.
(٤)
کتێبێکم لە گەڵاکانی ئەڤینت
بۆ بنوسەرەوە، گەر..
شەپۆلە سامناکەکانی..
سەدەیەکی گومڕا ڕەویەوە
قیسارەیەکی نەبینراوە،،
ڕۆشتنت
لە هەر هەنگاوێکا
نۆتای بیرەوەریەکت،،
لە نێو زەنگی دڵما ئەزرنگێنێتەوە

(٥)

گەر بشڕۆی
پەنجەرەیەک لە نیگام،
ئەنێرم بەدواتا
گەر لە بێ دەنگی بونێکی جێماوی..
نێو گەردونێکی شێواو و پەرشو بڵاوا،
پەپولەی هە ناسەیەکیش هەر نەگەیشت
لە نێو ئامێزی سنەوبەرە سوتاوەکانی..
چیا لە خاچ دراوەکانی شارا ئەخەوم
بەڵکو خەو بە سەرەتا زیوینەکانی..
بێستانە سەرھەڵگرتوەکان ببینمەوە
(٦)
لە یاساغی نەخشانی هەوری ووشە
لەسەر لەپی ئاسمانێ
لە ڕاموسانی پەپولەو خونچەیەک
وێنەی تیا بکێشە
دیواری ئەو زیندانیانەی
ڕۆژەکانی ئازادی تیا دیل کران
(٧)
ژوانێ لە ئەفسانەی بینینت
جارێکی تر،
لە سنورێک جەندرمەکانی..
نەفرەتی لێ نەبێ
بڵێی ڕۆژێ ، بێ بوونی ،،
سەربڕەکانی خەلیفەو سوڵتان
تەرمە مرۆڤەکانی شارێکی نغرۆ،
ژوانێکی ئاسودە
لە ژێر دارئەرخەوانەکانی
بوون بکەن؟
(٨)
ئێرە ئەفسانەی بوونی شارێکە
خەڵکەکەی بەردی سپی مێژووی خۆیان
شکاند، پەیکەرە کریستاڵیەکەی..
بەردەم نزرگەی کۆنی خۆری خۆشیان
زۆر گ□مزانە ووردو خاش کرد
زۆر جار، کە شنە بای بیرکردنەوە
لە پەرتبوونی خۆمان
لە پەنجەرەی بێ هودەیی نیشتمانێ

لەتێ لە ڕۆحم ئەبا،
ئەپرسم لە خۆم
كەس هەبێ ئەوەندە بێ ئاگا بێ
بەدەستى خۆى
ڕێگە بدا بايەقوشەكانى بيابان
كچانى مەلەك تاوس سەربڕن و..
جەستەيان هەنجڕ هەنجڕ كەن؟
(٩)
پارچە مرۆڤەكان،
باپيرە بێ بيرەوەرى و ..
جەنگاوەرە دۆڕاو..و..
كچە جەستە هەڵكەنراوەكان و
ژنە بيرچوەكانى…
ڕۆخى سێڵاوى سيانيد و خەردەل
لە حەسرەت نەهاتنى تەرزە
ڕيتمە كۆنەكانى پێش هاتنى..
گەردەلوولى فەنا ئەڵێنەوە
(١٠)
لە تاريكى بوونى ئێستا
و بە تەنيايى حەز ئەكەم
بگەڕێم بەسەر كەنارا
تەليسمى خواوەندى بێهوەدەيى..
لەسەر ناوچەوانى هەر يەكێكە
لە تەرمە مرۆڤەكانى شار
زۆربوونى تەرمە مرۆڤەكان
نيشاني□ بۆ نەبونى دەروازە،
هەر كەسەو لە خەونى ئەوى ترا
بە دواى باخچە سپيە وونەكانى ئاسودە..
سەرى خۆى وون كردەوە،،
ترس ، لە وەرينى دڵ،
تەرمە مرۆڤەكان،
لێدانى دڵى يەكتر هەستپێناكەن،،
پڕن لە زەنگى ترس،
خۆڵى چاوەڕوانيش،،
لە ئاسمانى قەترانى پچڕاو
لە دارى زەمينێكى زڕ و بێفەڕ
دەڕژێتە نێو چنگە شوشەيەكانى

ئەو کچانەی..
بە مەرجی فریشتە درواست کران
بەڵام پاش هاتنیان..
باڵەکانیان لیسەندنەوە
(١١)
فڕێدراون، پەروانە مردووەکانی ووشە
لەو ڕێگایەی من و تۆ ژوانمان
پێش پارچە پارچەبوون کرد

نیکۆل بار کچۆڵەیەکی بلیمەتی جیهانە .. رۆزا شوان

نیکۆل جەمس بار کچۆڵەیەکی تەمەن (١٢) ساڵانی جوان و رووخۆش و خوێن شیرینە. لەدایکبووی ئینگلتەرایە. لە خێزانێکی قەرەجی کۆچەرییە. باوکیشی هەر لە ئینگلتەرا لەدایکبووە. بە ڕەسەنیش هیندین و زۆر لە مێژەوە بنەماڵەکەیان هاتوونەتە بریتانیا.

نیکۆل بار لەگەڵ دایک و باوکی خوشکە بچووکەکەیدا، لە کەرەڤانەیەکدا، لە کەمپێکی قەرەجەکان لە (هارلۆ) لە (ئیسیکس) لە بریتانیا دەژین، کە بەشێکە لە کۆمەڵگای قەرەج و کۆچەرییەکان. خێزانەکەی نیکۆل لەناو برتانیادا بە گەلێ شوێن کۆچ دەکەن.

نیکۆلیش لەگەڵ ئەم ژیانە سەختە و هاتوچۆیە زۆرەدا راهاتووە و ئاساییە بەلایەوە.

نیکۆل بار، وەک هەر منداڵێکی قەرەجەکان، درەنگ چووە قوتابخانە. لە چاو هاوڕێیانی هاوپۆلییەوە زۆر درێژ بوو. بەڵام لە هەموو قوتابییەکانی پۆلەکەی زیرەکتر و زۆرزانتر بوو. هەر لە یەکەمین رۆژی قوتابخانەیدا، مامۆستاکان بۆیان دەرکەوت، کە نیکۆل قوتابییەکی زیرەک و چالاکە. زۆر بە پەرۆش و چالاکانە، ئەرک و کارەکانی بە جوانی و بە خێرایی ئەنجام دەدان، گەرچی زۆر لە قوتابخانە دوادەکەوت و ئامادە نەدەبوو، بەڵام زیرەک بوو. پێش ئەوەی کە تەمەنی بگات بە (١٠) ساڵان لە ئەنجامدانی راهێنانەکانی (جەبر) دا زۆر زیرەک و خێرا ئەنجامدەر بوو. جێی سەرسووڕمانی

مامۆستاکانی بوو.

نیکۆل بار، هەردەم گەشبین بوو، متمانەیەکی زۆری بەخۆی هەبوو، زۆر سەرسەختانە هەوڵی دەدا و سووربوو لەسەر ئەوەی، کە خۆی بسەلمێنێ و تواناکانی خۆی دەربخات و سەرنجی مامۆستاکان و هاوڕێکانی بەلای خۆیدا رابکێشێت. کە بڕوای دەکرد کە کچۆڵە قەرەجەکی هەژار، کە لە کەمپدا بژی، هەڵدەکەوێت و دەبێت بە یەکێک لە هەرە بلیمەتەکانی جیهان و تێکڕای پلەی زیرەکی لە ئەنشتاین و لە هۆکینگ باڵاتر دەبێت.
نیکۆل باری تەمەن (١٢) ساڵان، لە پۆلی حەوتەم لە ئاکادیمیای (بیرنت میل) وەرگیرا، ئەمەش هیوای دایکی بوو کە لەم قوتابخانەدا وەربگیرێت، ئەم قوتابخانەیە بە تەواوی ژیانی نیکۆلی گۆڕی. بەڕێوەبەر و مامۆستاکان بە ئەوپەڕی ڕێزەوە پێشوازیان لێکرد.
سەرۆکی ئاکادیمیای (بیرت میل) خاتوو (هێلینا میلز) دەڵێت:"نیکۆل قوتابییەکی زیرەکی باڵایە، هەر لە یەکەمین ساڵی خوێندندا، لە زۆربەی چالاکییە جیاوازییەکاندا بەشداری دەکرد. بە گوێ و تینێکی ئەوتۆوە، لەو بڕوایەدا نەبووین وا بێت. بۆ نموونە بەشداری لە خێوەتگای دیدەوانی و بەشداری لە پێشبڕکێی نووسینی قورسی بیرکاری و هەر کار و چالاکییەی تری قورسدا دەکرد" کاتێک کە مامۆستاکان بەهرە و لێهاتوویی نیکۆل باریان لە چارەسەری کێشەکان زانی، هەموویان یارمەتیان دا و هانیان دا بۆ ئەوی کە زیاتر هەست و بەهرە و تواناکانی خۆی دەربخات.
نیکۆل بار، بە بڕوابەخۆبوونەوە بەشداری لە تاقیکردنەوەکانی (مینسا) کرد، بۆ زانینی تێکڕای پلەی زیرەکی. وەڵامی هەموو پرسیارە قورسەکانی دانەوە. توانی (١٦٢) پلە بە دەستبهێنێت کە لە پلەی بلیمەتیش زیاترە. ئەمەش گەورەترین ئەنجامە، بە (٢) پلەش بەسەر هەردوو زانای فیزیاوی (ئەلبەرت ئەنشتاین) و پرۆفیسۆر (ستیڤن هۆکینگ) دا باڵاتر بێت. تێکڕای پلەی بلیمەتی ئەنشتاین و هۆلینگ (١٦٠) پلەیە.
بەم ئەنجامە نیکۆل بار بوو بە یەکێک لە هەرە بلیمەتەکانی جیهان. بوو بە ئەندامی (مینسا) و چووە ریزی لە (١%)، کە ڕێژەی زیرەکەکانی هەموو جیهانە. ناوەندی تێکڕای زیرەکی (١٠٠) پلەیە. هەر کەسێک تێکڕای پلەی زیرەکی لە سەرووی پلەی (١٤٠) پلەوە بێت. دەچێتە ئاستی بلیمەتی. مینسا تا ئێستا (١١٠) هەزار ئەندامی زیرەکیان لە هەموو جیهاندا هەیە. کە (٢٠) هەزاریان لە بەریتانیا دایە. لە (٣٥%)ی ئەندامەکانی مینسا

مێینەن. تەنیا لە (٨%) ی ئەندامەکانی تەمەنیان لەژێر (١٦) ساڵان دایە. بەڵام نیک□□□ی تەمەن (١٢) وایکردووە، کە لەو یاسایە بەدەربێت.

(ئان کلاکسۆن) وتەبێژ بە ناوی (مینسا)ەوە، وتی:"تەنیا منداڵان دەتوانن پلەی زیاتر لە (١٦١) پلە بەدەستبهێنن" چونکە ئەم پلەیە ئەوپەڕی پلەی بلیمەتی کەسێکی کامڵە.

(مینسا) ئەوەشیان وت:"منداڵە بلیمەتە ئەکادیمیەکان، لە رووی تەمەنیانەوە پێگەیشتوون. شارەزاییەکی باشیان لە بابەتێکی دیاری کراودا هەیە. بیرتیژییەکی ئەوتۆیان هەیە، کە رەنگ□ ج□□ی ب□□وا ن□ب□ن. ئەو منداڵانە حەزیش دەکەن کە لەگەڵ گەورەکاندا گفتۆگۆ بکەن و کات بەسەربەرن".

نیکۆل بار، لە لێدوانێکیدا بۆ رۆژنامەی (ویسترن دێلی) وتی:"کاتێ کە زانیم ئەم پلەیەم بەدەستهێناوە، سەرسام بووم، ئەنجامێکی چاوەڕوان نەکراوبوو"

نیکۆل بار، بۆ رۆژنامەی (دێلی میل) دوا و وتی:"لە قوتابخانەی سەرەتاییدا، بە رێکی دەوام نەدەکرد. هەر لە یەکەمین رۆژەوە، دایکم ه□□و□ی ئەوەی دەدا، کە بمگەیەنێتە ئەکادیمیای (بیرنت میل) ئەم قوتابخانەیە ژیانی گوڕیم".

نیکۆل بار وتیشی:" لە بیرمە کە لە قوتابخانەی سەرەتاییدا بووم، بەشداریم لە شانۆیەکدا کرد، رۆڵی فریشتەیەکم دەنواند، کچێکی تر، رۆڵی فریشتەیەکی تری پێ درابوو، لە کاتی نمایشدا ئەو نەهاتبوو. رۆڵەکەی ئەویش هەر من نواند"

نیکۆل بار، ئارەزووی خوێندنەوە و گۆرانی و شانۆیە، هۆگری شانۆکانی شکسپیر□. چ□□ژ□کی زۆریش لە یاری تۆپی پێ وەردەگرێ. خەونیش بەوەوە دەبینێ، کە بچێتە زانکۆی ئۆکسفۆرد و کۆلێژی پزیشکی تەواو بکات و ببێت بە پزیشکی منداڵان و خۆبەخشانە چارەسەری ئازارەکانی هەژاران بکات.

کە لە نیکۆل بار بڕوانیت، کچۆڵەیەکی ئاسایی و خاکی و سادە و رووخۆشە، زۆر حەزی ل□ ق□س□ی خۆش و سوعبەت و پێکەنینە.

نیکۆل لەسەر داوا و خەرجیی پەرلەمانی ئەوروپا، بۆ کۆنگرەی رۆما بۆ لاوان بانکرا و بەشداری کرد و بە گەرمی پێشوازییان لێکرد. لەو کۆنگرەیەدا قسەی بۆ لاوان کرد.

نیکۆل بار، دوای بەدەستهێنانی ئەو پلە باڵایە لە زیرەکی و بلیمەتیدا، بوو بە مانشێتی گەلێ لە رۆژنامە و گ□قار و میدیا و راگەیاندنەکانی بریتانیا. بووش ب□ و□□ردی سەر زمانی

کۆمەڵگەی قەرەج و کۆچ□رزی□کان و بە مایەی شانازی بۆیان.

لە راستیشدا، تا ئەمڕۆش گەلێ لە خەڵکی رەگەزپەرست و خۆ بە باڵازانتر و جیاواز، لە ئەوروپا و لە هەموو کێشوەرەکانی تریش، بە چاوێکی کەمتر لە قەرەجەکان دەڕوانن، بە شێوازێکی ناشیرین رەفتاریان لەگەڵدا دەکەن و سووکایەتیان پێدەکەن. بە ناڕەواش گەلێ قسەی نەرێنی دوور لە راستی دەدەنە پاڵیان. تەنانەت لە هەندێ لە قوتابخانەکاندا جیاوازی لەگەڵ منداڵەکانیان دەکەن و بە ئاشکرا پەراوێزیان دەکەن. ئەم رەفتارانی□ش پەڵەیەکی قێزەوەن و ناشیرینن بە نێوچەوانی رەگەزپەرستان و نازییەکانی ئەمڕۆە.

زۆر لە قەرەجەکان و کۆچەرییەکان، بە هەژاری و کوێرەوەری ژیان بەسەر دەبەن. بە کەمیش دەرفەتی چوونە قوتابخانە بۆ منداڵەکانیان دەڕەخسێ. ل□ب□□ر جیاوازی و مووبەکردن، بەشێک لە منداڵە قوتابییەکانیان وازیان لە خوێندن هێناون و کاری قورس دەکەن، یا کەوتوونەتە سەر شەقامەکان و خەریکی درۆزەکردنن. بۆیە سەختە کە منداڵانی قەرەجەکان بتوانن خۆڕاگربن و درێژە بە خۆێندن بدەن.

با بزانین دایک و باوکی نیکۆل لە بارەی ژیان و زیرەکی کچۆڵەکەیانەوە چی دەڵێن.

دایکی نیکۆل، خاتوو (دۆللی بوکلاند)ی تەمەن (٣٤) ساڵ، یاریدەدەری سەرپەرشتیاری هوتێلە و بە شەوانیش خەریکی جوانکاری ئارایشتی ژنانە. تا قۆناغی سەرەتایی خویندووە.

دەرباری نیکۆلی کچی دەڵێ:"کچێکی منداڵی کۆششکەری زیرەکە، زۆر بە پەرۆشەوە کاردەکا، لە دوای قوتابخانە لە یانەی قوتابخانەکەیدا دەمێنێتەوە، ئەرکەکانی ماڵەوەی جێبەجێ دەکا. هیچ رۆژێکیش بە فێڕۆ لە دەست نادا" خاتوو دۆللی وتیشی:

" لە منداڵییەوە بژاری هەڵەکانی ئەو پەرتووک و گۆڤارانەی دەکرد. کە دەیخوێندنەوە. کچێکی رووخۆشە و حەزی لە خۆشی□. هەمیشە داوای ئەرکی ماڵەوەی زیاتر دەکا"

دۆللی بوکلاند وتیشی:"لە قوتابخانەدا، رووبەڕووی جیاوازی رەگەزی بوومەوە. زۆر لە هاوڕێ کچەکانم لە تەمەنی (١٢) ساڵاندا، بە هۆی جیاوازی و دڕندەییەوە وازیان لە قوتابخانە هێنا. بە داخەوە کە نیکۆلیش لە قوتابخانەی سەرەتاییدا، بە هەمان دۆخدا تێپەڕی و دەردی مووبەکردن و جیاوازی چێشت، لە پۆلدا پەراوێز کرابوو.. هیچ هاوڕێیەکی لە پۆلدا نەبوو"

دایکی وتیشی:"ئەوپەڕی شانازی بە نیکۆلی کچمەوە دەکەم.. سوورە لەسەر ئەوەی کە قوتابخان□ ت□□واو بکات و لە زانک□□دا

وەربگیرێت و کۆلێژی پزیشکی تەواو بکات و ببێت بە پزیشکی منداڵان"

باوکی نیکۆل، ناوی (جێمس) ە و نازناویان (بار)ە، تەمەنی (٣٦) ساڵە، تا قۆناغی سەرەتایی خوێندووە. لە تەمەنی (١٢) ساڵییەوە، کرێکاری پاکردنەوەی ئاوەڕۆگە (زێراب) و ر□□و□کانە. هەستی بە تەگەژەیی دەکرد کە نیکۆلی کچۆڵەکەی بۆ ماوەی پێنج ساڵ لە تاقیکردنەوەدا بوو.

جێمس وتی:"چیرۆکەکە ئەوەبوو، کە باس لە کۆمەڵێک قەرەج دەکرا، بە تایبەتیش لە بەشداریکردنی نیکۆل لە تاقیکردنەوەکانی (مینسا) دا. بەلای ئێمەوە مایەی خۆشی و شادییە، کە بچینە تاقیکردنەوەوە بۆ بەدەستهێنانی شتێک کە سوودمەن بێت بۆ گۆڕین. ئەمەش ئەوە دەردەخا، کە هیچ جیاوازییەک لەوەدا نییە کە لە کوێ لەدایک بوویتە و پێگەیشتوویت. دەشێ هەرکەسێک لە خوێندندا هەڵکەو تووبێت"

جێمس بار وتیشی:" نیکۆل پرسیاری زۆری لێدەکردم و پرسیارەکانی تەواو نابوون. زۆر جاریش دەیبەزاندم"

جێمس بار وتی:"هەردەم حەزی لە ژمارە و مەتەڵ بوو، لە بیرکاریدا زۆر زیرەکە. لە تەمەنی دوو ساڵیدا، زۆر بە ئاسانی و خێرا کاری بیرکاری ئەنجام دەدا. بە ئاسانیش مامەڵەی لەگەڵ هەرشتێکی تەکنیکیدا دەکرد" باوکی نیکۆل هێشتا هەر سەرسامە، کە ئەوەی زانی کچەکەی خاوەنی ئەقڵێکی ئەوتۆیە، کە بلیمەترە لە (%٩٩) ی خەڵکی.

جێمس بار شانازی بەوەشەوە دەکا، کە کچۆلە بلیمەتەکەی، بووە بە وێردی سەر زاری ک□م□□□گ□ی قەرەج. رێز و پێگەی بەرزکردوونەتەوە.

حەزدەکەین ئەوەش بزانن، کە خودی (جێمس بار)ی باوکی نیکۆل، لە تاقیکردنەوەکانی (مینسا) دا بۆ پلەی زیرەکی، بەشداری کرد، توانی ئاستی (زۆر باشە) بەدەستبهێنێت.

نیکۆل بار، ئەقڵییەتێکی بازرگانیشی هەیە. هەردەم بیر لە قازانجکردن دەکاتەوە.

نیکۆڵ دەڵێت:"پێش ئەوەی کە بچم بۆ پێشانگایەکی ناوخۆیی، راپۆرتی کەش و هەوام شیکردەوە، ئەوەم زانی کە باران دەبارێ. لە فرۆشگایەکدا چەترێکی هەرزانکراوم بە (٢٠) جونەیه کڕی. دوایی فرۆشتم بە (٦٠) جونەه . (٤٠) جونەیهم قازانج کرد"

بێجگە لە نیکۆل بار، هەر لە هەمان هەرێمدا لە (ئیسیکس) لە بریتانیا، کچۆڵەیەکی بلیمەتی تری (١٢) ساڵان هەیە، کە ناوی (لیدیا سیباستیان) ە. لیدیا لە تەمەنی (٦) مانگاندا قسەی

دەکرد. لە تەمەنی (٤) ساڵاندا ئامێری موزیکی کەمانجەی لێدەدا. لیدیا سیباستیان هەموو بەرگەکانی پەرتووکی ڕۆمانی (هاری پوتەر)ی خوێندۆتەوە. شایەنی باسیشە، لیدیا سیباستیان و نیکۆل بار، دوو هاوڕێی دڵسۆزی یەکترین. لە تاقیکردنەوەکانی (مینسا) دا، لیدیا سیباستیان توانی (١٦٢) پلە بەدەستبهێنێت. بەم ئەنجامەش لیدیا دوو پلە لە سەرەوەی پلەی بلیمەتی دایە. لیدیاش بوو بە ئەندامی مینسا و بە یەکێک لە هەرە بلیمەتەکانی جیهان.

(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە، سوودم لە چەند سایتێکی ئینگلیزی وەرگرتووە.

ڕەزا شوان

٤/ نۆڤەمبەر/٢٠٢٠

بکوژی خۆرەتاو … فەرەیدوون سامان

هەر زوو
دەمزانی
ئەوە تاریکی پەرستن
هەرگیز عاشقی بەرەبەیان نین،
بە ناوی ئەڤیندارانی خۆرەتاو
ڕۆژێک دێت…
شەوەزەنگمان بۆ دێنن،
رووباری ئەڤین سەر بەرەوخوار دەگێڕنەوە،
کێوی هیواکانمان تەخت دەکەن.
عیشق لەسەر مێزی قوماری
شەوە سوورەکانتان
دەخەنە نێو پیاڵەیەک
بە بکوژانی خۆرەتاو
پێشکەش دەکەن…
هەر زوو
دەمزانی چراکان دەکوژێننەوە

ژوانگەکان دەکەن
بە لانەی شوومی کوندە پەپوو.

فەرەیدوون سامان
2.11.2020